

FRIES LANDBOUW MUSEUM NATIONAAL VEETEELT

MEERJARENPLAN

2026-2028

INHOUD

Voorwoord

1 Profiel

- 1.1 Inleiding
- 1.2 Terugblik
- 1.3 Een nieuw museum
- 1.4 De betekenis van landbouw
- 1.5 Missie, visie
- 1.6 Doelstellingen
- 1.7 Organisatie en relaties
- 1.8 Publieksbereik

2 Publieksactiviteiten

- 2.1 Inleiding
- 2.2 Programma
 - 2.2.1 Exposities
 - 2.2.1.1 Tweefasenplan

3 Activiteitenoverzicht 2026-2028

- 3.1 Inleiding
- 3.2 Activiteiten 2025
- 3.3 Activiteiten 2026
 - 3.3.1 Exposities
 - 3.3.2 Lezingen en debatten
 - 3.3.3 Educatie
 - 3.3.4 Overige activiteiten
- 3.4 Activiteiten 2027
- 3.5 Activiteiten 2028

4 Collectietaak

- 4.1 Inleiding
- 4.2 Kerncollectie

5 Maatschappelijke betekenis

- 5.1 Inleiding
- 5.2 Taalbeleid en gebruik van het Fries
- 5.3 Visie op toegankelijkheid
- 5.4 Evenwichtigheid cultuuraanbod
- 5.5 Code Diversiteit & Inclusie

6 Bedrijfsmatige gezondheid

- 6.1 Inleiding
- 6.2 Eigen inkomsten
 - 6.2.1 Verhogen inkomsten uit entreegelden
 - 6.2.2 Actieve exploitatie overige onderdelen
- 6.3 Externe inkomsten
- 6.4 Financiële en organisatorische risico's
 - 6.4.1 Realistische begroting
 - 6.4.2 Gezonde financieringsmix
 - 6.4.3 Risicomanagement en crisisstrategie

7 Code Diversiteit en Inclusie, Governance Code en Fair Practice

- 7.1 Inleiding
- 7.2 Fair practice
- 7.3 Code Cultural Governance
- 7.4 Code Taal

8 Risicoparagraaf

- 8.1 Inleiding

FOARWURD

Nederlân is in liedend lânboulân. Troch fruchtbere grûn, ynnovaasje en hannelsgeast is it útgroeid nei de twadde lânbou-eksporteur fan 'e wrâld. Binnen dizze agraryske tradysje nimt Fryslân in bysûndere posysje yn; mei syn útwreide greiden en djipwoartele plattelânskultuer is it de lânbouprovinsje by útstek. Lânbou is net allinnich in ekonomyske sektor, mar in wezenlik ûnderdiel fan de Fryske Mienskip. Histoarysk, kultureel en sosjaal is it boerelibben yn de identiteit fan ús provinsje ferankere. De Fryske taal, tradysjes en it begryp Mienskip spiegelje in sterke ferbûnens mei it plattelân. Al generaasjes lang is lânbou de basis fan de priizge brede wolfeart, dêr't ekonomy, wolwêzen, natuer en mienskipsgoed hân yn hân gean.

It Frysk Lânboumuseum bewarret en toant dit rike erfgoed. Al hûndert jier bringt it museum it Ferhaal fan de Fryske Lânbou. Dit ferhaal evoluearret; wylst de kolleksje foarhinne benammen de Fryske lânbouskiednis beljochte, fertelle wy no in breder ferhaal; it hiele ferhaal oer de betsjutting fan lânbou yn Fryslân, Nederlân en yn de wrâld. Lânbou is net allinnich erfgoed, mar hat in grutte ynfloed op omjouwing, minsk en maatskippij yn it no en yn de takomst. Dit prinsipiële neutrale brede perspektyf is in ferantwurdlikens, mar biedt ús ek kânsen om in grutter publyk te berikken en mear minsken te belûken by de Fryske lânboukultuer, dy't ús sa leaf is.

Om dizze ambysje te ferwêzentlikjen is in solide finansjele basis essinsjeel. De provinsjale subysdzje is hjiryn fan grutte wearde; in ynvestearring mei in ûnskatber kultureel rendemint: fersterking fan de Mienskip, ferbining tusken stêd en plattelân en in museum dat syn taak mei krêft en fisy fuortset. Sa bliuwt it Frysk Lânboumuseum in boarne fan kennis, ynspiraasje en grutskens foar Fryslân en fier dêrbûten.

Bestjoer en direksje Frysk Lânboumuseum

Ljouwert, febrewaris 2025

1 PROFIEL

1.1 INLEIDING

Al meer dan 100 jaar vertelt het Fries Landbouwmuseum (FLM) het verhaal van landbouw en voedsel. In onze museumboerderij ontdek je de rijke geschiedenis van het boerenleven in Fryslân en leer je over de wereld achter onze voedselvoorziening, natuurbeheer en dierverzorging. Het Fries Landbouwmuseum is het grootste agrarische museum van Nederland en belicht als enige alle aspecten van de sector. Waar anders dan in Leeuwarden; een stad met een lange agrarische geschiedenis en gerenommeerde bedrijven in levensmiddelen technologie. Landbouw raakt ons allemaal, want zonder boeren is er geen voedsel. Het Fries Landbouwmuseum vervult zo een unieke rol in de wereld van de Friese musea.

1.2 TERUGBLIK

De geschiedenis van het Fries Landbouwmuseum gaat honderd jaar terug. De eerste stappen werden gezet met het verzamelen van werktuigen, instrumenten en andere gebruiksvoorwerpen in faciliteiten van het Landbouwhuis en het Fries museum in Leeuwarden. Daarmee werd een begin gemaakt met het opbouwen van een rijke verzameling. Deze was na Leeuwarden achtereenvolgens in Oentsjerk, Eksmoarre (Exmorra) en Earnewâld toegankelijk voor publiek. In 2018 betrok het Fries Landbouwmuseum de huidige locatie in Leeuwarden. Op initiatief van de gemeente kwam de rijksmonumentale boerderij uit 1909 van architect W.C. de Groot beschikbaar. Na een grondige restauratie en uitbreiding kon het gebouw mede dankzij bijdragen van vele sponsors in gebruik worden genomen. Naast de presentatie van de vaste collectie was er voortaan ook ruimte voor wisselexposities en presentaties voor groepen. In 2019 werd met 15.000 het beoogde aantal bezoekers gehaald. Belangrijke ontwikkelingen volgden in 2020. De Stichting Us Mem ging samen met het museum en het museum fuseerde per 1 januari 2021 met het Nationaal Veeteelt Museum (voorheen gevestigd in Beers (Noord-Brabant)). Dit verrijkte de collectie met een omvangrijke verzameling bijzondere stukken uit de geschiedenis van de veeverbetering. Een groot legaat en belangrijke financiële inbreng van de Stichting Ús Mem en de Stichting Nationaal Veeteelt Museum bood op hetzelfde moment verdere mogelijkheden tot uitbreiding van de accommodatie.

In 2020 werd zowel op landelijk als provinciaal niveau de mogelijkheid voor cultuursubsidies ingrijpend herzien. Het Fries Landbouwmuseum kwam in eerste instantie ondanks een goede beoordeling niet in aanmerking voor subsidie en genoodzaakt tot een vervolgaanpak. Het bestuur vroeg een commissie met de heer Crone, voormalig burgemeester van Leeuwarden, als voorzitter te adviseren voor de aanpak voor de komende jaren. De adviezen van de commissie Crone vormden in 2021 de basis voor het Beleidsplan 2022 -2024 en de daarop gebaseerde aanpak die uiteindelijk wel werd gehonoreerd. Gekozen werd voor 4 hoofdlijnen:

1. **Versterk de beleevingswaarde**
2. **Vergroot de actualiteitswaarde**
3. **Versterking ondernemerschap en organisatie**
4. **Ontwikkel een platformfunctie**

Bij **belevingswaarde** ging het aanvankelijk om het opstellen van verhaallijnen om de daarmee verbonden onderwerpen en objecten meer tot leven te brengen. Daarnaast werd ingezet op het ontwikkelen van activiteiten voor jongeren. Met het oog op plannen in de provincie voor het Friese paard werd ingezet op het realiseren van een belevingscentrum voor het Friese paard. Ook werd met de inzet voor de Friese paard extra financiering gevonden bij fondsen en het KFPS. Voor het realiseren van ruimtes voor educatie en events droeg de gemeente Leeuwarden extra bij. Daarmee kon de zo gewenste uitbreiding van de accommodatie in 2024 alsnog beginnen en wordt een eerste fase van de hiervan afgerond in 2025. Een breed samengestelde commissie belast met het organiseren en uitvoeren van discussiebijeenkomsten over de **actualiteit** en toekomst in de landbouw. Voor het

organiseren van deze bijeenkomsten in het FLM werd succesvol aangesloten bij het programma van het Wurkferbân van de Fryske Akademy. Deze samenwerking wordt de komende jaren voortgezet. Het versterken van het **ondernemerschap** richtte zich op de blijvende financiering en de daarbij passende bedrijfsvoering. Er werd gekeken naar aanvullende inkomsten uit externe bronnen, zoals subsidies, sponsors, vrienden en projecten. De eigen inkomsten uit de bedrijfsvoering (evenementen, entrees, horeca en winkel) was een aandachtspunt en tenslotte was de belangeloze inzet van vrijwilligers van belang. Vanuit een sterkere focus op ondernemerschap is ondanks de coronaperiode met name de aantrekkingskracht van het Fryske Hynder als basis voor fondsenwerving en uitbreiding gekozen. En met succes. Na de realisatie van de uitbreiding ligt het verder werven van sponsors en het organiseren van (bedrijfs-) evenementen met een historisch karakter en een nota voor de hand.

Het FLM heeft de uitdaging opgepakt om als centrale verbinder een coördinerende rol te vervullen voor verschillende instellingen op het gebied van agrarisch en economisch-sociaal erfgoed in Friesland. Met vijf van deze lokale musea in Friesland is dit platform goed van de grond gekomen. Het krijgt de komende jaren een enthousiast vervolg. Bij het project worden regelmatig studenten betrokken van o.a. RUG en NHL Stenden. Begin 2025 wordt de uitbreiding (nieuwbouw) definitief opgeleverd en opent het museum in zijn jubileumjaar met een hernieuwde inrichting. Bij deze algehele vernieuwing blijven de adviezen van de commissie Crone een belangrijk richtsnoer voor de komende jaren.

1.3 EEN NIEUW MUSEUM

Met de afronding van de grote uitbreiding krijgen we in 2025 een nieuw museum, met een expositieruimte die plaats biedt aan onze ambities. Bovendien realiseren we een permanente eigen ruimte voor educatie, verplaatsen de bibliotheek en enkele werkplekken van de bovenverdieping van de boerderij naar de begane grond en een multifunctionele foyer voor allerlei activiteiten. Deze laatste ruimte is in de toekomst tevens beschikbaar voor buurtbijeenkomsten van de nieuwe wijk Middelsee en voor samenwerking met het naastgelegen IKC (Integraal Kind Centrum).

Voor de inhoudelijke inrichting is gekozen voor een vijftal kernthema's, gebaseerd op een **nieuwe verhaallijn** rondom de betekenis van landbouw:

- De nieuwe expositie **de Wereld van het Friese Paard** is wat betreft presentatie, interactie en verhaallijn geheel ingericht volgens de nieuwe inzichten.
- De verhaallijnen van de thema's **Akkerbouw, Zuivel** en **Veeteelt** zijn met de nieuwbouw geheel vernieuwd, maar de inrichting in de loop van 2025 verder uitgewerkt, waarmee de eerste fase van het **tweefasenplan** (zie 2.2.1.1) voltooid is. De tweede fase behelst de ontwikkeling van volledig nieuwe interactieve exposities, die tussen 2026 en 2028 zal plaatsvinden.
- Het thema **Landbouw, Maatschappij & Actualiteit** zal leidend zijn voor de exposities in de nieuwe ruimte voor wisselexposities, maar ook voor de lezingen- en debattenreeksen. Middels discussie en dialoog vormt dat de basis voor ons eigen debatcentrum, onze 'Groene Hoed'. Daarin willen we met alle geledingen uit de maatschappij kritische discussies voeren over de toekomst van de landbouw.

1.4 DE BETEKENIS VAN LANDBOUW

Slogans als 'No farmers, no food' tonen het belang van de landbouw als primaire mondiale voedselproducent. Ook economisch is de landbouw van groot belang, jarenlang is de landbouw de grootste werkgever van het platteland geweest. En de landbouw is nog altijd een belangrijke economische en sociaal-culturele drager van het platteland. Maar in toenemende mate is er ook kritiek op de landbouw. Mestoverschotten, gebruik gewasbeschermingsmiddelen, omgang met dieren, stikstofproblematiek. Maar ook: is het voedsel nog wel veilig en gezond, wat is de CO2-afdruk. De invloed op omgeving en maatschappij brengt een grote verantwoordelijkheid met zich mee; voor de sector, maar ook voor het Fries Landbouwmuseum. Wij zien het als onderdeel van onze taak om deze betekenis en invloed te tonen en aan iedereen over te brengen.

Wij benaderen de betekenis van landbouw vanuit drie invalshoeken. Deze vormen de kaders voor een breder verhaal, het hele verhaal.

- Het regionale perspectief: de Friese landbouwgeschiedenis van de afgelopen 200 jaar, gecombineerd met de sociaal-culturele aspecten van landbouw; dit is de basis van ons verhaal.
- Het nationale perspectief: de huidige Nederlandse agrarische sector, met aandacht voor innovatie, export en de sociaaleconomische aspecten van de landbouw.
- Het mondiale perspectief: de impact van landbouw op wereldschaal. Hierbij gaat het om de rol van landbouw als primaire voedselproducent, de invloed op de leefomgeving en maatschappij, en de bijbehorende verantwoordelijkheden.

Vanuit een neutrale, verbindende en overstijgende positie faciliteert het Fries Landbouwmuseum de dialoog over deze thema's, met als doel kennisdeling en bewustwording voor een breed publiek.

Onze unieke collectie agrarisch erfgoed is en blijft de kern van het Fries Landbouwmuseum. Daarbij is onze collectie de basis om de ontwikkelingen in de landbouw weer te geven in de afgelopen eeuwen en decennia, en daarbij de link te leggen naar de actualiteit en toekomst van de landbouw. Het verleden is de spiegel van onze toekomst

1.5 MISSIE, VISIE

Missie

Het Fries Landbouwmuseum wil door middel van zijn collectie en programma de grote betekenis, invloed en verantwoordelijkheid van landbouw voor onze omgeving en maatschappij laten zien en aan iedereen overbrengen.

Visie

Het Fries Landbouwmuseum wil een toonaangevend kennis- en belevingscentrum zijn over landbouw. De landbouw als voedselproducent brengt een grote verantwoordelijkheid met zich mee, zowel voor de sector als voor het museum. Het is onze taak om deze betekenis in al haar facetten te onderzoeken, te bespreken, te tonen en te laten ervaren. Daarbij kan zowel het regionale, nationale als mondiale perspectief als invalshoek gekozen worden.

Wij verbinden de Fryske Mienskip met een essentieel onderdeel van haar cultuur en laten mensen met een andere achtergrond of van buiten Friesland kennismaken met dit erfgoed. We slaan daarbij een brug tussen verleden en toekomst, verbinden landbouw en samenleving en bieden een platform waar verschillende perspectieven samenkomen. Zo creëren we ruimte voor dialoog en innovatie, toegankelijk voor jong en oud. Van daaruit zijn tastbare resultaten naar nationaal niveau getild en zien we belangrijke dingen terug op mondiaal niveau. Neem de wereldwijde verspreiding van het Friese paard, onze export van zuivelproducten en productielocaties en de benutting van pootaardappelen. In eigen land lag de basis van de diergezondheidszorg en coöperaties in Friesland.

Ambitie

Het Fries Landbouwmuseum versterkt zijn maatschappelijke betekenis door verhalen en actuele thema's centraal te stellen. Bij de collectie vormen de vernieuwde verhaallijnen de basis voor tentoonstellingen. Het thema Landbouw, Maatschappij & Actualiteit (wisselexposities, lezingen en excursies) waarborgt de verbinding met de samenleving. Het museum waakt voor financiële stabiliteit met een mix van subsidies, sponsoring en exploitatie-inkomsten. Actieve exploitatie en gerichte marketing verhogen de inkomsten. Wisseltentoonstellingen worden financieel verantwoord opgezet om bij te dragen aan autonomie. De ruimte voor evenementen biedt mogelijkheden voor extra inkomsten. Bij de exposities wordt brede inhoudelijke kennis van externe deskundigen (wetenschap en bedrijfsleven) benut.

1.6 DOELSTELLINGEN

- 1 Een groot en divers publiek betrekken bij de betekenis van landbouw.
- 2 Een goed beheerde en voor iedereen toegankelijke collectie die de agrarische (cultuur-) geschiedenis van Fryslân en Nederland adequaat en volledig weerspiegelt.
- 3 De maatschappelijke betekenis van landbouw versterken door deze niet alleen historisch en economisch, maar ook sociaal-cultureel en maatschappelijk kritisch te behandelen.
- 4 Het Fries Landbouwmuseum is volledig toegankelijk voor iedereen.
- 5 Een financieel gezonde en duurzaam rendabele bedrijfsvoering door cultureel ondernemerschap.

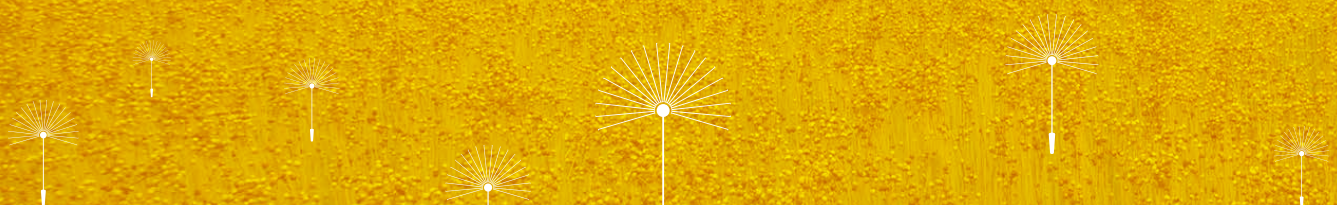
1.7 ORGANISATIE EN RELATIES

Het Fries Landbouwmuseum is de laatste jaren gegroeid naar een groter museum met de daarbij behorende bedrijvigheid. De betaalde staf (directeur en 4 part-timemedewerkers) is beperkt (totaal 3,2 fte). Het bestuur Van Stichting Fries Landbouwmuseum bestaat uit 7 leden en brengt zowel vakinhoudelijke als organisatorische en ondernemende kennis met zich mee en contacten met onderwijs, wetenschap en bedrijfsleven. Waar nodig kan de staf daar een beroep op doen. Vakkennis is in ieder geval verzekerd. De museale kennis zit vooral bij de staf zelf. Die kennis zit ook bij een aantal van 50 vrijwilligers. De groep vrijwilligers kent verder een onderscheid tussen baliemedewerkers en vrijwilligers die zich bezighouden met onderhoud, opbouw van exposities, registratie, digitalisering en tuin. Vrijwilligers genieten de toegestane vergoeding en een reiskostenregeling. Bestuursleden krijgen geen vergoeding. Actief werven van vrijwilligers heeft permanente aandacht. We zien ruimte en hebben goede ervaring voor medewerkers met een afstand tot de arbeidsmarkt. Voor o.a. ICT en personeelszaken wordt kennis van buiten betrokken. De Stichting Fries Landbouwmuseum is nauw verbonden met nog twee stichtingen, die ten dienste staan van het FLM en grotendeels dezelfde bestuurssamenstelling kennen:

- Stichting Âlde Fryske Pleatsen: is eigenaar van het museumgebouw, en heeft als enig doel om dit gebouw te onderhouden en te verhuren aan FLM zonder winstoogmerk.
- Stichting Freonen Frysk Lânbouwmuseum: ontvangt de jaarlijkse donaties van de vaste groep donateurs, maar ook legaten en eenmalige donaties. Doel is om deze gelden te gebruiken voor versterking van het FLM. Dat kan door een jaarlijkse afdracht, maar ook duur bijdrage aan nieuwbouw en verbouw of opzetten van een nieuwe (wissel-)expositie

Samenwerkingen

Het Fries Landbouwmuseum kan niet zonder samenwerking met o.a. andere musea, Tresoar, erfgoedinstellingen en onderwijs. Ook onderzoeksinstituten, overheden en bedrijven dragen bij aan tentoonstellingen en projecten. Als Fries museum zijn er nuttige contacten met nationale en internationale musea op het vlak van beheer van agrarisch erfgoed. Binnen Friesland coördineert het Fries Landbouwmuseum een platform met vijf andere agrarische musea. In landelijk verband is het mede-initiator van een soortgelijk platform, onder leiding van de Rijksdienst voor het Cultureel

Erfgoed (RCE). Met het museum als centraal punt zijn er evenementen zoals rondritten door Friesland. Onder andere georganiseerd door de Boerderijstichting en de Stichting Boer en Keunst. Het FLM is lid van de Museumvereniging Nederland. Daarnaast werkt het museum samen met de Fryske Akademy, met een gezamenlijk programma voor vakinhoudelijke lezingen en een nieuwe samenwerking m.b.t. de ontwikkeling van exposities. Ook is er samenwerking met de Museum Federatie Fryslân, gericht op kennisdeling en cursussen. Het Historisch Centrum Leeuwarden is betrokken bij uitwisseling en projecten. Internationaal onderhoudt het museum een contactenrelatie met het Centrum Agrarische Geschiedenis (CAG) in Vlaanderen en is het lid van de Vereniging voor Landbouwgeschiedenis (VLG) en de International Association of Agricultural Museums.

Buiten de culturele sector

Het Fries Landbouwmuseum werkt nauw samen met onderwijsinstellingen zoals Aeres, Van Hall Larenstein, Nordwin College en Dairy Campus, NHL Stenden en de Rijksuniversiteit Groningen. Ook kennis- en onderzoeksinstituten zoals Wetsus versterken tentoonstellingen en projecten door wetenschappelijke expertise. Het FLM is tevens lid van het Fries Educatief Platform. Daarnaast is het museum maatschappelijk actief binnen de Middelsee-wijkfunctie waarmee het bijdraagt aan sociale cohesie. Op marketinggebied werkt het museum samen met Merk Fryslân en VVV Leeuwarden Uytland, wat de zichtbaarheid en het bereik vergroot.

Doelgroepen

Het Fries Landbouwmuseum richt op verschillende doelgroepen, zoals cultuurtoeristen, erfgoed-liefhebbers, gezinnen, onderwijsinstellingen, verblijfstoeristen en de agrarische sector. Beleidsmakers, verenigingen, media en bedrijven komen gericht naar het museum. Wij streven ernaar de komende periode meer jongeren en mensen te bereiken met – om welke reden of door welke oorzaak ook – een afstand tot de museale sector of agrarische wereld.

Stakeholders

Het Fries Landbouwmuseum bewaart en presenteert de Friese landbouwgeschiedenis en stimuleert debat over de sector. Dit gebeurt in samenwerking met bestuur, medewerkers en vijftig vrijwilligers. Bezoekers, overheden en de agrarische sector zijn cruciaal voor financiering en educatie. Fondsen, sponsors en freonen waarborgen de continuïteit. Onderwijsinstellingen verbinden verleden en toekomst, terwijl culturele en toeristische partners bijdragen aan zichtbaarheid. Media versterken de boodschap en bevorderen maatschappelijke betrokkenheid en discussie.

1.8 PUBLIEKSBEREIK

Het Fries Landbouwmuseum trok in 2019 15.000 bezoekers; de afgelopen jaren is het gemiddeld circa 10000. Wij streven naar een verdubbeling daarvan. Alle bezoek is welkom. Toename van bezoekers wordt gezocht via PR en betere marketing en bij samenwerking met andere musea, onderwijsinstellingen en onderzoekscentra. In samenwerking met VVV-Friesland en reisorganisaties

moeten we meer toeristen trekken. De komende jaren worden intensieve contacten gelegd met de bewoners van de omringende nieuwbouwwijk.

2 PUBLIEKSACTIVITEITEN

2.1 INLEIDING

Met de publieksactiviteiten streeft het FLM ernaar een groot en divers publiek te betrekken bij de **betekenis van landbouw**. Het ontvangen van bezoekers vormt de basis; hoe meer bezoekers, hoe meer inkomsten en hoe meer bekendheid. We delen graag hun ervaringen. Het presenteren en uitdragen van de missie van het FLM is van groot belang. Aansprekende exposities, zowel permanent als wisselend, moeten geïnteresseerden uitnodigen. De actieve communicatie en marketing moeten een breed publiek bereiken. Dit met behoud van een neutrale positie.

Vakdeskundigheid

Het Fries Landbouwmuseum waarborgt zijn expertise door een deskundig team en nauwe samenwerking met wetenschappelijke en erfgoedinstellingen. Het bestuur heeft brede ervaring in de agrarische sector, onderwijs, wetenschap, openbaar bestuur en musea. Veel leden zijn opgeleid aan de Hogere Landbouwschool, Wageningen Universiteit of Universiteit Utrecht (Diergeneeskunde) en leveren waardevolle bijdragen aan tentoonstellingen en collectiebeheer. De directeur combineert historische onderzoeksvaardigheden met zakelijk management. Medewerkers brengen expertise uit onderwijs, marketing en financiën mee, terwijl vrijwilligers met ervaring als boer, veearts en landbouwjournalist praktijkgerichte kennis toevoegen. De expositiecommissie, bestaande uit bestuursleden en externe experts, ontwikkelt tentoonstellingen. Samenwerking met de Fryske Akademy, Tresoar, het Fries Museum en universiteiten garandeert wetenschappelijke kwaliteit en kennisuitwisseling. Deelname aan nationale en provinciale erfgoedplatforms zorgt voor een actuele en innovatieve benadering van de agrarische geschiedenis.

Signatuur

Het Fries Landbouwmuseum onderscheidt zich door een unieke benadering van agrarisch erfgoed. Waar de collectie vroeger op zichzelf stond, wordt deze nu in een bredere context geplaatst. Het museum fungeert als een platform waar landbouw, erfgoed en maatschappelijke ontwikkelingen samenkomen. De landelijke schaal, het thematische totaalbeeld van de agrarische sector en de combinatie van traditie en innovatie maken het museum uniek in Fryslân. Educatieve programma's en evenementen zorgen voor een dynamische wisselwerking tussen verleden en toekomst, waarbij het museum actuele en toekomstige landbouwvraagstukken belicht.

Thematiek

Het museum plaatst landbouw in een regionaal, nationaal en mondiaal perspectief aan de hand van vijf thema's: Akkerbouw, Zuivel, Veeteelt, de Wereld van het Friese Paard en Landbouw, Maatschappij & Actualiteit. De collectie wordt niet alleen tentoongesteld, maar ook in sociaal-culturele context geplaatst. Thema's als duurzaamheid, technologie en sociale ontwikkelingen worden belicht om de relevantie van de sector te onderstrepen. Naast vaste en wisselende exposities organiseert het museum lezingen, debatten en educatieve projecten, die kennisdeling en maatschappelijke discussie stimuleren.

Verbeeldingskracht

Beleving staat centraal in het Fries Landbouwmuseum. Educatiezuilen, digitale toepassingen zoals virtual reality en interactieve schermen brengen agrarische geschiedenis tot leven. In 2025 opent 'De Wereld van het Friese Paard' als eerste vaste expositie binnen deze vernieuwde opzet. Multimediale installaties, geluidsfragmenten en audiovisuele toepassingen versterken de ervaring. Het museum blijft zich ontwikkelen als dynamische ontmoetingsplek waar verleden, heden en toekomst samenkomen en agrarisch erfgoed op een eigentijdse manier wordt gepresenteerd.

2.2 PROGRAMMA

Het FLM biedt een **interactief totaalprogramma** waarin exposities en educatie centraal staan en de vijf verschillende **thema's** vanuit de drie **invalshoeken** zo volledig mogelijk worden belicht, met daarbij een bijzondere aandacht voor het Friese perspectief.

2.2.1 EXPOSITIES

Thema: De Wereld van het Friese Paard

De nieuwe vaste expositie De Wereld van het Friese Paard belicht het oudste inheemse paardenras van Nederland en zijn wereldwijde invloed. Dit interactieve en informatieve thema brengt de rijke geschiedenis, fokkerij en internationale verspreiding van het Friese paard in beeld. Het ras, symbool van kracht en schoonheid, speelt een belangrijke rol in sport, recreatie en films. Het Koninklijk Fries Paarden Stamboek (KFPS) bewaakt de kwaliteit en verspreiding van het ras. Bezoekers ontdekken unieke objecten, zoals de beroemde gouden sjees en een paardenskelet uit de Romeinse tijd. Een tijdlijn en een Wall of Fame tonen legendarische Friese paarden, terwijl een wereldkaart de internationale spreiding illustreert. Hoogtepunt is Keje van Kilewier, een opgezette Friese hengst, gepresenteerd in een speciale ruimte met een filmvoorstelling over het historische en culturele belang van dit iconische Europese ras. Qua gerichtheid op ervaring, beleving, interactie is deze expositie het toonbeeld voor toekomstige exposities en het uitgangspunt voor het Tweefasenplan. De expositie is toegankelijk voor een breed publiek en biedt ook verdieping voor kenners.

Thema: Akkerbouw

De vaste expositie Akkerbouw biedt een diepgaand inzicht in de geschiedenis, ontwikkelingen en toekomst van de Friese akkerbouw, een essentiële pijler van de regionale landbouw. De vruchtbare kleigronden in Noordwest-Fryslân bevorderden rond 1900 de teelt van aardappelen en suikerbieten. Mechanisatie, ruilverkaveling en innovaties zoals precisielandbouw en DNA aanpassing hebben sindsdien de sector ingrijpend veranderd. De expositie belicht grondsoorten, gewassen, waterbeheer en hedendaagse uitdagingen zoals stikstofreductie en ziektebestrijding. Duurzaamheid en technologische vooruitgang spelen een centrale rol. Drie hoofdgewassen—aardappel, graan en suikerbiet—worden uitgelicht in hun functie als voedsel en grondstof voor de industrie. Restproducten vinden toepassing als veevoer. De rijke collectie historische en moderne werktuigen en kunstwerken laat de wisselwerking zien tussen landbouw en Friese cultuur. Hiermee biedt de expositie een compleet beeld van de akkerbouw als dynamisch en innovatief onderdeel van de economie en samenleving in Friesland.

Thema: Zuivel

De vaste expositie Zuivel biedt een diepgaand inzicht in de geschiedenis en innovatie van de Friese zuivelindustrie. Sinds de 17e eeuw is zuivel een economische pijler van Fryslân, met boter en kaas als belangrijke exportproducten. De Friese koe, bekend om haar hoge melkproductie, werd een symbool van de regio. In de 19e eeuw leidde de oprichting van coöperaties en melkfabrieken zoals Frico tot modernisering. Na 1950 groeide Fryslân uit tot een internationale zuivelspeler met bedrijven als FrieslandCampina en A-Ware. Innovaties in pasteurisatie, verpakkingen en duurzame productie verstevigden de wereldwijde invloed van Friese zuivel. De expositie volgt het proces van gras tot melk en de verwerking tot boter en kaas. Melk, boordevol eiwitten, calcium en vitaminen, is essentieel voor gezonde botten en spieren. De tentoonstelling laat zien hoe traditie en vernieuwing hand in hand gaan in een sector die Fryslân al eeuwenlang bepaalt.

DE WERELD VAN HET FRIESE PAARD

Thema: Veeteelt

De vaste expositie Veeteelt toont de eeuwenlange ontwikkeling van de Friese veeteelt, die zich sinds 1870 professionaliseerde met stamboeken en fokverenigingen, zoals het Fries Rundveestamboek (1879). Innovaties in genetica, voeding en diergezondheid leidden tot de wereldwijd toonaangevende Holstein Friesian. De oprichting van de provinciale Gezondheidsdienst voor Dieren (1919) en technieken als kunstmatige inseminatie en diepvriessperma versterkten de fokprogramma's. Vanaf 1970 optimaliseerden kruisingen de fokstructuur, gevolgd door het I&R-systeem (1990). Moderne technieken zoals DNA-analyse, IVF en sensoren dragen bij aan een duurzame veehouderij met aandacht voor efficiëntie, dierenwelzijn en milieuvriendelijke productie. De expositie behandelt cruciale thema's als fokkerij, diergezondheid en technologische mijlpalen. Historische werktuigen, instrumenten uit de veeverbetering en iconische stukken, waaronder de geprepareerde koppen van legendarische fokstieren Sunny Boy en Kian, brengen de agrarische identiteit van Fryslân tot leven. Duurzaamheid en dierenwelzijn staan centraal in deze boeiende presentatie.

2.2.1.1 TWEEFASENPLAN

De exposities Akkerbouw, Zuivel en Veeteelt worden volgens een **tweefasenplan** verder ontwikkeld, waarbij we de belevingswaarde vergroten en zorgen voor een blijvende aansluiting op de actualiteit. De nieuwe expositie De Wereld van het Friese Paard zal daarbij als uitgangspunt dienen. Tijdens de eerste fase, die in 2025 gereed zal zijn, wordt de bestaande expositie ingrijpend vernieuwd. In 2026 wordt een begin gemaakt met fase 2; de ontwikkeling van drie volledig nieuwe exposities.

Fase 1; gereed 2025

- Nieuwe kernthema's: **Akkerbouw**, **Zuivel** en **Veeteelt** i.p.v. 'Plant en Dier', 'Mens en Werk' en 'Gebouw en Omgeving'. Door de focus op herkenbare landbouwsectoren sluit deze beter aan bij de belevingswereld van bezoekers.
- Nieuwe uitgediepte **themaverhaallijnen**, aansluitend op de nieuwe hoofdverhaallijn
- Zelfstandige **expositieruimte** per thema; de inrichting en objectselectie nagenoeg ongewijzigd
- Per ruimte een modulaire en flexibele **educatie-** en een **verdiepingszuil**, voorzien van nieuwe, actuele informatie; alle ruimte voor actualiteit; voortdurend evoluerende tentoonstelling.
- **Educatiezuilen** zijn speciaal ontwikkeld voor het primair en voortgezet onderwijs en vormen een rode draad door het hele museum. De vraag "Waar komt mijn eten vandaan?" staat centraal.
- De volledige verhaallijnen, alle getoonde objecten en uitgebreide achtergrondinformatie zullen te vinden zijn op de nieuwe **website**. Er wordt hierbij onder andere gewerkt met **QR** codes.

Fase 2; ontwikkeling tussen 2026 en 2028

- De exposities krijgen een volledig nieuwe **inrichting** en een nieuwe verhaallijn.
- De drie **verhaallijnen** worden geschreven door de expositiecommissie en sluiten aan op de meest recente **wetenschappelijke** inzichten op de verschillende vakgebieden.
- Deze zullen ondersteund worden door een nieuwe **selectie** objecten uit de eigen collectie, waarbij rijkelijk geput zal worden uit de in 2020 verworven collecties van Ús Mem en het Nationaal Veeteelt Museum. De expositie kan aangevuld worden met bijzondere bruiklenen.
- Mede door geïntegreerd gebruik van moderne audiovisuele middelen zullen de nieuwe exposities verregaand interactief zijn en blijvend actueel.
- De tentoonstelling 'De Wereld van het Friese Paard' zal daarbij het uitgangspunt zijn.
- Educatie wordt volledig geïntegreerd en zal vanwege de grote informatieve toegankelijkheid gedeeltelijk samenvallen met de rest van de expositie.

Thema: Landbouw, Maatschappij & Actualiteit

Het Fries Landbouwmuseum presenteert het expositiethema Landbouw, Maatschappij & Actualiteit, waarin de wisselwerking tussen landbouw en hedendaagse maatschappelijke vraagstukken centraal staat. Jaarlijkse wisselexposities belichten thema's als duurzaamheid, voedseltechnologie, landbouwtransitie, stikstof en dierenwelzijn. Eerdere exposities blijven zichtbaar in een showcase. De expositieruimte biedt naast tentoonstellingen ruimte voor publicaties, lezingen en evenementen.

Het museum fungeert als neutraal platform voor kennisdeling en debat, waar perspectieven op landbouwuitedagingen samenkomen. Daarnaast dragen wij als **neutraal platform** bij aan een gezonde en constructieve **landbouwdialoog** door ruimte te bieden aan uiteenlopende perspectieven binnen en buiten de agrarische sector. Bezoekers worden actief betrokken en aangemoedigd tot kritische reflectie over landbouw en hun dagelijks leven. Samenwerkingen met musea, universiteiten en experts maken kennis toegankelijk. Educatieve programma's en strategische communicatie versterken het bereik en de impact. Dit programma verbindt verleden en heden, creëert bewustwording en stimuleert de dialoog over de toekomst van landbouw en voedselproductie.

Wat biedt het Fries Landbouwmuseum?

- Permanente exposities van agrarisch erfgoed, ingericht met deskundige vakinhoudelijke aanwijzingen en ervaren inzet op het terrein van inrichting en vormgeving. Primair is die kennis in huis, deels komt die van buiten.
- Het FLM is het grootste landbouwmuseum in Nederland en beschikt daarbij over een unieke collectie agrarisch erfgoed die de samenhang van de landbouw met Fryske Mienskip illustreert. De Wereld van het Friese paard is op zich volledig onderscheidend van andere musea.
- Het FLM oriënteert zich permanent op interessante objecten en thema's die passen bij het eigen expositiebeleid of lezingenprogramma.
- Alle objecten hebben direct of indirect betrekking op de agrarische geschiedenis van Friesland. Dit wordt benadrukt in de toelichtende verhaallijnen.
- Toelichtende filmpjes uit het historisch archief of meer recent laten bezoekers zien waar een object voor diende en hoe de mens er mee werkte op het platteland.
- Nieuw ontwikkelde **educatiezuilen** bieden een laagdrempelige kennis. **Verdiepingszuilen** en de website maken voor geïnteresseerden een verdere diepgang mogelijk.
- Kinderen krijgen door middel van een speurtocht inzicht in verschillende objecten en verhalen.
- Met het realiseren van een eigen ruimte in de uitbreiding krijgt **educatie** een **integrale** vaste plek in de bedrijfsvoering van het museum. Het gaat hier primair om kinderen van de basisschool. Begeleidende ouders raken geïnteresseerd in het museum.
- Baliemedewerkers geven aan individuele bezoekers een korte introductie. Groepen krijgen desgevraagd een presentatie vooraf.
- Samenwerking met bedrijven, andere musea, onderwijsinstellingen en overheden stimuleren nieuwe presentaties. Dit kan deels door het lenen of ruilen van objecten.
- Deelname aan de Middelseefair, de Pake en beppedagen, de Museumnacht, de Open monumentendag en de Expositie schildersvereniging FRIA. Er wordt ruimte geboden aan theatervoorstellingen.

Andere activiteiten:

- Er zijn meerdere **kleine wisselexposities** per jaar; uiteenlopend van aard en invulling. Veelal in samenwerking. Bijvoorbeeld een onderwijsinstelling, particulier of in projectvorm. Dit varieert van hedendaagse kunst, fotografie van de aardappel tot het eierzoeke in het voorjaar.
- Het hele jaar door zijn er groepen die een rondleiding door het museum boeken.
- De **foyer** is een multifunctionele ruimte, geschikt voor intern en extern gebruik. De ruimte met bar, keuken en bergruimte biedt gelegenheid voor allerlei activiteiten.
- Zaalverhuur; het museum is een zeer geschikte locatie voor vergaderingen, presentaties en studiedagen. De beschikbaarheid van de foyer biedt meer mogelijkheden.
- De **museumwinkel** verkoopt een ruim assortiment artikelen die een relatie hebben met de thema's in het museum en eten in het algemeen. Verder ligt de nadruk op kinderboeken en biedt de winkel merchandise aan. Dit gerelateerd aan tijdelijke exposities, zoals bijvoorbeeld een catalogus. Verder worden cadeauartikelen en artikelen uit de tuin (zaden en bonen) verkocht.

3 ACTIVITEITENOVERZICHT 2026-2028

3.1 INLEIDING

Het jaar 2025 staat in het teken van de grote uitbreiding en vernieuwing van de vaste expositie. In 2026 het jaar wordt stil gestaan bij het 100-jarig bestaan en de nieuwe maatschappelijke focus geconcretiseerd. Met deze ambitieuze programmering streven wij ernaar zoveel mogelijk bezoekers met een brede achtergrond en belangstelling te bereiken en te ontvangen. Het museum is in verband met de uitbreiding en herinrichting gesloten tot 1 april 2025. Wel ontvangen we nog groepen en klassen schoolkinderen voor educatie. Ook de lezingen- en debattenreeks in samenwerking met het Lânboukundich Wurkferbân van de Fryske Akademy zijn gewoon doorgegaan met als thema 'Kan innovatie de Friese boer redden?'. De exposities (fase 1) zullen grotendeels gereed zijn op 1 mei; de officiële opening is op 16 mei 2025.

Verder in 2025:

- Het thema Landbouw, Maatschappij & Actualiteit start met een reeks lezingen en debatten over algemene, maatschappijgerichte onderwerpen die op dat moment actueel zijn.
- Food workshops: pilot voor het gezamenlijk organiseren van food workshops met het bedrijf Mama Mascha. Evaluatie december.
- Openstelling foyer voor gebruik als wijkcentrum door bewoners van Middelsee en benutten voor het naastgelegen IKC.
- Nieuwe website wordt in 2025 gelanceerd.

3.2 ACTIVITEITEN 2026

3.2.1 EXPOSITIES

Vaste exposities

Exposities: **De Wereld van het Friese Paard** (nieuwe permanente expositie), **Akkerbouw**, **Zuivel**, **Veeteelt**. De vernieuwing van de vaste expositie verloopt volgens het tweefasenplan.

- Evenementen (themedagen) en schoolprojecten rondom voedsel in de museumtuin (momenteel in ontwikkeling). Vanuit de vaste expositie (Akkerbouw)

Wisselexpositie Food for Thought (maart/april 2026 - maart 2027)

Binnen ons wisselexpositiethema 'Landbouw, Maatschappij & Actualiteit', presenteren wij de expositie **Food for Thought**, die eerder te zien was in het Scheepvaartmuseum in Amsterdam. Fotograaf en filmmaker Kadir van Lohuizen onderzoekt de oorsprong van ons voedsel en de **rol van Nederland** en de scheepvaart in het wereldwijde voedselsysteem. Nederland is, na de Verenigde Staten, de grootste exporteur ter wereld, met een enorme productie van gewassen, zuivel en vlees. Dankzij innovatie en technologie wordt voedsel efficiënt geproduceerd en over de hele wereld verspreid. Van Lohuizen brengt dit proces in beeld via foto's, video's en drones, en onderzoekt met een open, kritische blik de impact en duurzaamheid van deze voedselketens. Er is een uitgebreid **lesprogramma** ontwikkeld voor het basis- en voortgezet onderwijs. Dit zal gedurende de expositie, en daarna, actief uitgevoerd worden. In de toekomst dient het accent meer te liggen op de export van veredelingsproducten van uitgangsmateriaal waar andere landen mee verder kunnen. Minder bulk.

Paralleltentoonstelling FFT

Naast deze indrukwekkende expositie presenteren wij een **paralleltentoonstelling** met voorbeelden van **Friese bedrijven** in de landbouw en voedselsector die vooroplopen op het gebied van **innovatie** en **dierenwelzijn**. Er zijn afspraken gemaakt over aanschaf van een 'toolkit' en overname van delen van de bestaande expositie. Met onze subsidieadviseur en een sponsorcommissie nemen wij het bijeenbrengen van de benodigde middelen ter hand. Het veelomvattende project (circa € 135000,-) is haalbaar met projectfinanciering via subsidies, algemene en deelnemende sponsoren.

■ Evenementen (themadagen) en schoolprojecten rondom voedsel in het kader van FFT

Wisselexpositie 100 jaar Fries Landbouwmuseum (juni 2026 - juni 2027)

Het Fries Landbouwmuseum bestaat in 2025 een eeuw. Reden genoeg om dit 101 jaar later uitgebreid te vieren met een wisseltentoonstelling en een publicatie. De expositie en het boek zullen terugkijken op 100 jaar Friese landbouwgeschiedenis. Er wordt projectfinanciering gezocht via subsidies, algemene en deelnemende sponsoren. In de expositie en het boek blikken we terug en illustreren we de belangrijkste ontwikkelingen en schetsen we verschillende toekomstige scenario's.

■ Evenementen (themadagen) en schoolprojecten rondom de expositie

Wisselexpositie No Farmers, No Food? (maart/april 2026 - maart 2027)

De wisseltentoonstelling No Farmers, No Food? is het geslaagde resultaat van een studieopdracht van Tessa Hoekstra en Jolijn Rijpma, destijds studerend aan de Rijksuniversiteit Groningen. Hoekstra en Rijpma stellen de vraag in hoeverre er een kloof bestaat tussen boer en burger; tussen platteland en stad. Ze komen tot een verrassende conclusie die hoe dan ook hoop geeft. Totale investering circa € 15.000,-. Projectfinanciering via subsidies, algemene en deelnemende sponsoren.

■ Evenementen (themadagen) en schoolprojecten rondom de expositie

3.2.2 LEZINGEN EN DEBATTEN

De reeks i.s.m. het Lânboukundich Wurkferbân fan de Fryske Akademy wordt voortgezet en doorontwikkeld. In september volgt een nieuw programma voor het seizoen 2025-2026. Er wordt weer een actueel agrarisch thema gekozen op het gebied van innovatie, voedselproductie of bijvoorbeeld, klimaat waar verschillende partijen een kritisch debat over voeren, veelal onder leiding van een gespreksleider. Waar mogelijk is hierbij de regionale of vakpers aanwezig. Ter illustratie: in januari 2025 gingen Jan Huitema en Ingrid van Huizen in debat over landbouwbeleid en innovatie; in maart houdt Hans Huistra, CEO van HZPC een lezing over de wereldwijde voedselvoorziening. Een **tweede** lezingen- en debattenreeks gaat doorlopend in op sociaal-culturele en sociaaleconomische thema's. Gemiddeld een keer per maand. Dit o.a. in samenwerking Uitgeverij Boom en Uitgeverij Noordboek.

Waar mogelijk is hierbij de regionale pers aanwezig. Ter illustratie: in februari gaf Anne-Goaitske Breteler een lezing over haar nieuwe boek 'De Laatste dagen van de dorpsgek'; op 8 mei – mede in het kader van de 80-jarige oorlogsherdenking – ontvangen wij Auke Zeldenrust met een lezing over zijn boek 'Kibboets op de klei'. Het programma voor 2026 is in grote lijnen een continuering van dat van 2025.

3.2.3 EDUCATIE

Educatie is een integraal onderdeel van het programma van het Fries Landbouwmuseum. Naast een ruime eigen educatieruimte heeft elke expositie een specifiek educatieprogramma. Het museum werkt samen met basis-, voortgezet en hoger onderwijs en stelt de vraag centraal: 'Waar komt mijn voedsel vandaan?' Dit thema wordt in elke expositie op inspirerende wijze belicht. De **Educatiezuilen** vormen de rode draad en behandelen deze vraag op een toegankelijke manier. Hierdoor wordt de jeugd actief betrokken en groeit hun interesse in voedselproductie. Voor de **wissexpositie** Food for Thought (2026) en de paralleltentoonstelling ontwikkelen we uitgebreide schoolprogramma's over de voedselindustrie, waarbij beide perspectieven genuanceerd worden belicht. Voor kinderen (6-12 jaar) organiseert het museum **Pake en Beppedagen**, interactieve activiteiten en speurtochten. Daarnaast leren zij over voedselproductie via educatieve programma's en een moestuinproject. Samenwerkingen met basisscholen en BSO's zorgen voor een aanbod dat aansluit bij het curriculum en een speelse leerervaring stimuleert.

Schoolprogramma's

- Lessen in kaasmaken, patat maken; speurtochten door de exposities; dierenamen in het Fries.
- Wetsus, onderzoeksinstituut voor duurzame watertechnologie, organiseert informatieve doe-lessen over de cyclus van gras naar melk en naar mest. Planning: 6 maal per jaar
- Op Dairy Campus worden geregeld gezamenlijke lessen voor leerlingen georganiseerd.
- Jeugd van 12 tot 18 heeft weinig belangstelling voor de geboden thema's en nauwelijks vertegenwoordigd. Echter **wel geïnteresseerd in maatschappelijke thema's**. Deze leeftijdsgroep zal actief betrokken worden bij lezingen over duurzaamheid en exposities over actuele thema's zoals klimaatverandering en voedselveiligheid. Januari 2026
- Aeres (agrarisch onderwijs); introductieweken. September 2026
- Van Hal Larenstein; introductieweken. September 2026
- NHL Stenden; stageopdrachten Communication & Multimedia Design; Docentenopleiding Geschiedenis; ontwikkeling tijdlijnen (2026), colleges landbouwgeschiedenis (2025-2026).
- Rijksuniversiteit Groningen; opdrachtvoorstellen voor studenten van de master Educatie en Communicatie in de Bètawetenschappen (2025-2026); studieopdracht Master Geschiedenis met expositievoorstel door Jolijn Rijpma en Tessa Hoekstra (zie activiteiten 2026).

3.2.4 OVERIGE ACTIVITEITEN

Activiteiten met woonwijk Middelsee

De multifunctionele foyer zal in overleg gebruikt kunnen worden als wijkcentrum voor de nieuwe bewoners. Daarnaast zullen ieder jaar evenementen georganiseerd worden, zoals in september 2024 de Middelsee Fair (het thema was 'Boerenstreekmarkt'). Tijdens de ontwikkelingsfase is regelmatig overleg.

Hengstenkeuring & Royal Friesian Live (15-17 januari 2026)

Deelname en eigen activiteiten / arrangementen / samenwerkingen rondom dit jaarlijkse internationale evenement rondom het Friese paard.

Food workshop Mama Mascha

Evaluatie met een beoogde voortzetting van de food workshops in samenwerking met Mama Mascha. Het is de bedoeling om de samenwerking te intensiveren en gezamenlijk meer en grotere groepen te werven. De verkoop en boeking zal meer onderdeel worden van het museum en niet meer uitsluitend ter hand genomen worden door Mama Mascha. In de nieuwe foyer worden gemiddeld twee keer per week workshops gehouden voor groepen tussen 10 en 20 personen. Het betreft verse ingrediënten die veelal diezelfde dag nog van landbouwbedrijven in de omgeving zijn betrokken. De kooksessie wordt stevast gecombineerd met een rondleiding door het museum, waarbij de nadruk ligt op de herkomst van voedsel.

Website

Rondom de heropening van het museum op 16 mei 2025 zal de nieuwe website 'live' gaan. In de loop van 2026 zal deze volledig operationeel zijn en gevuld met bijvoorbeeld de nieuwe verhaallijnen, de missie en visie en een geschiedenis van het museum. Bovendien zullen de uitgebreide digitale versies van de vaste en wisselexposities een plek krijgen en onder andere toegankelijk worden door middel van QR codes in de expositieruimtes. De website zal tweetalig zijn (Fries-Nederlands) en een module voor automatische vertaling naar (alle) andere talen.

Naamsbekendheid e.d.

Concrete acties en samenwerkingen m.b.t. het verbeteren van de naamsbekendheid en de loop naar het museum door zichtbaarheid, fysieke aanwezigheid in de Leeuwarder binnenstad te vergroten.

3.3 ACTIVITEITEN 2027

Exposities

Wisselexpositie: Mansholts Landbouwbeleid 1945-2000: de gevolgen (waarschijnlijk).

Landbouwminister Sicco Mansholt (1908-1995): de gevolgen van Nederlands landbouwbeleid 1945-2000. Over het beleid, de industrialisatie van de Nederlandse landbouw en de enorme gevolgen voor landbouw en samenleving. In samenwerking met diverse partijen. Actieve fondsenwerving. Grote opening aan het begin van het seizoen. Officiële publicatie biedt de laatste stand van zaken op dit gebied. We streven naar opening van de expositie gecombineerd met verschijnen van het boek.

Kleine wisselexpositie Suzanne Glerum

Suzanne Glerum groeide op in de Noordoostpolder en vestigde zich na haar studie als beeldend kunstenares in Amsterdam. De eindeloze vlakke akkervelden en oneindige horizon hebben haar nooit

losgelaten en vormen sindsdien een terugkerend thema binnen haar thematisch onderverdeelde oeuvre: water, klei, lucht, zand, velden. In Leeuwarden laat ze een selectie van haar beste agrarisch geïnspireerde werk zien; woeste kleigronden, indrukwekkende bloemenvelden en andere stukken uit haar collectie.

Kleine wisselexpositie Turf (optie)

Dioni ten Busschen is sinds 1982 beeldend kunstenaar, gespecialiseerd in portretten en schilderijen. Sinds 2010 richt ze zich op het werken met turf, een uniek en organisch materiaal dat haar diep fascineert. Ze creëert sculpturen, schilderijen, aquarellen, objecten, meubels en wandbekleding van turf, waarbij de structuur en oorsprong een belangrijke rol spelen. De natuur en het veenlandschap vormen een voortdurende inspiratiebron, waardoor haar werk een sterke verbinding heeft met de elementen en de omgeving.

Projecten

Oude Rassen, Nieuwe Kweek (optie)

Een bijzonder project dat verleden, heden en toekomst verbindt door oude Friese gewassen te combineren met moderne kweek- en groeitechnologie en marktwerking. Via het Fries Landbouwmuseum werkt het Platform Friese Rassen en Gewassen, al geruime tijd een van onze vaste partners, samen met Lytse Griente. Lytse Griente kweekt ecologische en biologische microgreens in Friesland en levert deze direct na de oogst voor optimale versheid. Als enige in het noorden werkt het bedrijf met zorgvuldig geselecteerde, niet-gemodificeerde zaden en duurzame teeltmethoden. Door korte lijnen en persoonlijk contact biedt Lytse Griente horecaprofessionals een uniek, duurzaam en kwalitatief hoogstaand product.

Lezingen en debatten: Voortzetting van de jaarlijkse programma's en samenwerking.

Foyer: voortzetting lopende afspraken en ruimte voor nieuwe initiatieven.

3.4 ACTIVITEITEN 2028

Exposities

Nieuwe vaste expositie Veeteelt

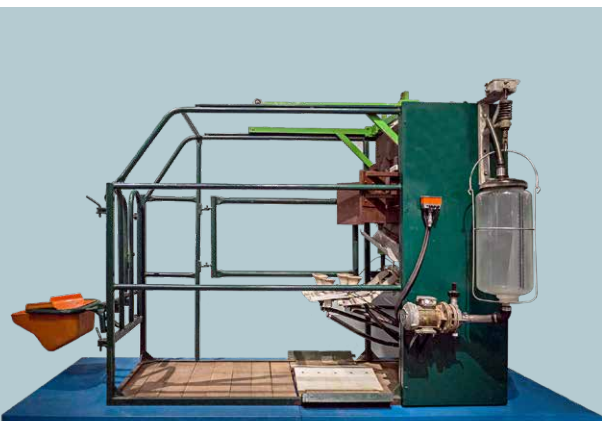
Inhoudelijk geheel nieuw. De eerste in de reeks volledig nieuw ontwikkelde vaste exposities. Ontwikkeld volgens de fase 2 van het tweefasenplan, onder leiding van de expositiecommissie i.s.m. inhoudelijke en tentoonstellingsprofessionals. Qua presentatie geheel nieuw: expliciet gericht op interactie en beleving. Actieve fondsenwerving. Grote opening aan het begin van het seizoen. Officiële publicatie biedt de laatste stand van zaken op het gebied van veeteelt.

Wisselexpositie Landbouw, Maatschappij & Actualiteit

'De landbouwrevolutie: 10000 jaar gevolgen voor de wereldmaatschappij'

Lezingen en debatten: Voortzetting van de jaarlijkse programma's en samenwerking.

Foyer: voortzetting lopende afspraken en ruimte voor nieuwe initiatieven.

4 COLLECTIETAAK

4.1 INLEIDING

De collectie is het kloppende hart van het Fries Landbouwmuseum en weerspiegelt meer dan een eeuw agrarische geschiedenis in Friesland en Nederland. Ze omvat historische en moderne landbouwwerktuigen, machines, boerenobjecten en een kunstcollectie. Dankzij digitalisering en opname in het systeem Adlib is de collectie toegankelijk voor onderzoekers en publiek. Duurzaam beheer en conservering waarborgen actualiteit en relevantie. Efficiënt depotbeheer en zorgvuldige selectie creëren een samenhangend geheel. Zo fungeert het museum niet alleen als erfgoedbewaker, maar ook als actieve speler in ontsluiting en interpretatie van agrarische geschiedenis.

Visie op de collectie

Het Fries Landbouwmuseum beschouwt zijn collectie als een dynamisch middel om de landbouwgeschiedenis te onderzoeken en over te dragen. De focus ligt op zorgvuldig beheer, wetenschappelijke onderbouwing en publieksgerichte presentatie. Moderne conserverings- en opslagtechnieken, zoals klimaatbeheersing en barcoderegistratie, garanderen behoud volgens museale normen. Het collectieplan, in lijn met de Ethische Code voor Musea van ICOM, biedt richtlijnen voor beheer, registratie en juridische aspecten. Ontzamelen gebeurt zorgvuldig volgens de Leidraad Afstoten Museale Objecten (LAMO). Digitalisering vergroot toegankelijkheid en onderzoeksmogelijkheden. Een thematische aanpak versterkt samenhang en betekenis, waardoor bezoekers en onderzoekers een dieper inzicht krijgen in de agrarische ontwikkeling van Fryslân en Nederland.

4.2 KERNCOLLECTIE

In totaal omvat de collectie bijna 50.000 objecten, beeld dragers en documenten. De kerncollectie met circa 750 objecten bestaat uit de meest karakteristieke stukken, zoals:

- Een uitgebreide verzameling landbouwgereedschap en -machines, waarvan het merendeel tussen 1850 en 1950 in de landbouw is gebruikt.
- Schilderijen van beroemde Friese schilders zoals Ids Wiersma (1878-1965) en Tjerk Bottema (1882-1940). Enkele historische tegeltableaus en een imposant glas-in-loodraam uit de oude Frico-fabriek in Leeuwarden zijn hier het vermelden waard.
- Van onze dieren zien we prominent de melkkoe Jantsje, het Friese paard Keje en de beroemde fokstieren Sunny Boy en Kian.
- Een absoluut pronkstuk is zonder twijfel onze gerestaureerde, monumentale museumboerderij.
- Overige stukken worden bewaard in het eigen museumdepot en in het Kolleksjesintrum Fryslân (KSF), het externe depot dat wij delen met enkele andere Friese musea.
- Naast de stukken die eigendom zijn van het museum, bevat de collectie ook een aantal bijzondere stukken in bruikleen van andere musea en van het Rijks Centrum voor Cultureel erfgoed (RCE).
- Ons documentatiecentrum bewaart historisch beeldmateriaal en klassieke landbouwliteratuur.
- In de tuin die opnieuw wordt ingericht worden oud Friese rassen en gewassen geteeld.

Welke aandacht krijgt het roerend erfgoed verder?

- Een dynamisch collectiebeleid houdt het museum actueel en verbonden met de agrarische sector. Door beheer, onderzoek en thematische context behoudt het Fries erfgoed en verrijkt het tegelijkertijd het bredere agrarische erfgoed van Nederland.
- Een dynamische collectie vereist kritisch beheer: selectieve uitbreiding, planmatig ontzamelen en optimalisatie, waardoor ruimte ontstaat voor perfect passende nieuwe objecten.

- De collectie blijft fysiek en digitaal intact dankzij geavanceerde conservering, efficiënt depotbeheer en naleving van ICOM's Ethische Code voor Musea wereldwijd.
- De Leidraad Afstoten Museale Objecten (LAMO) wordt gevolgd bij het ontzamen en verwerven van objecten.
- De fysieke collectie wordt getoond in goed geklimatiseerd expositieruimtes.
- Alle erfstukken worden regelmatig geïnspecteerd en geanalyseerd. Medewerkers en vrijwilligers zijn getraind in het correct hanteren en onderhouden van objecten.
- De medewerker belast met het beheer verricht zo nodig kleine restauraties zelf.
- Onze collectie is beschikbaar voor bruikleen aan geregistreerde musea en particulieren, mits zij voldoen aan de voorwaarden. Vaste collectieobjecten worden niet uitgeleend, kwetsbare alleen onder strikte eisen. Bruikleen is gratis voor musea zonder eigen vergoedingen.

Kennisdeling

Het Fries Landbouwmuseum deelt agrarisch erfgoed via exposities, lezingen en evenementen. De volledige collectie is online beschikbaar, wat de toegankelijkheid vergroot. Voortdurend worden zoekfuncties verbeterd en objectcategorieën herzien. Samenwerkingen met erfgoedinstellingen, zoals het Kolleksjesintrum Fryslân en het Nederlands Openluchtmuseum, versterken expertise en zichtbaarheid. In 2025 opent een bibliotheek met historische vakliteratuur en beeldmateriaal. Vanaf 2026 wordt het depot publiek toegankelijk. Innovatieve initiatieven, zoals sociale media en interactief onderzoek, vergroten de betrokkenheid. Zo blijft het museum een dynamisch kenniscentrum waar verleden, heden en toekomst samenkomen.

5 MAATSCHAPPELIJKE BETEKENIS

5.1 INLEIDING

De landbouwsector is van onschatbare waarde voor de Friese samenleving. Naast de economische betekenis speelt landbouw ook een belangrijke sociaal-culturele en maatschappelijke rol, als verbindende schakel tussen traditie en toekomst. Het Fries Landbouwmuseum wil een dynamisch en toekomstgericht landbouwmuseum zijn en de maatschappelijke betekenis versterken door:

- Een brug te slaan tussen landbouw en **samenleving** door actuele maatschappelijke thema's te behandelen en verschillende perspectieven samen te brengen. Het betreft historische en economische invalshoeken naast sociaal-culturele en maatschappelijke aspecten. Bij dit alles met een oog op de plattelandsontwikkeling in Friesland.
- De ontwikkeling van de landbouw in een bredere **context** te plaatsen gaat verder dan alleen het tonen van agrarisch erfgoed. Het museum fungeert als kenniscentrum en dialoogplatform waar bezoekers de impact van landbouw op hun dagelijks leven ontdekken.
- **Educatie** en kennisdeling te bevorderen, waarbij onze bezoekers interactief kennismaken met de landbouw en de invloed ervan op de maatschappij en het dagelijks leven.
- De rol van landbouw in de Friese cultuur, **identiteit**, Mienskip en binnen de brede welvaart te tonen, daarbij maken we actief en integraal gebruik van de Friese taal.

Maatschappij en landbouw bijeen

Het FLM neemt een neutrale positie in en laat zien hoe de landbouw in Friesland zich heeft ontwikkeld. We willen generaties bewust maken van de basis van voedselproductie. De boodschap is tweeledig: de agrariër pleit voor zijn werk en bestaan en verwijst daarbij naar het FLM als bewijs van innovatie in de landbouw. Tegelijkertijd kunnen we de opvattingen van andere maatschappelijke groeperingen niet negeren. Het museum toont

ontwikkelingen en biedt ruimte voor dialoog. Dit komt tot uiting in rondleidingen, lezingen en debatten. Binnen het themaprogramma Landbouw, Maatschappij & Actualiteit brengen we zowel het brede publiek als stakeholders uit de landbouw- en voedselsector samen. Bewustwording moet van alle kanten komen. Naast de erfgoedsector werken we samen met bedrijven, brancheorganisaties zoals LTO-Noord Nederland, NGO's zoals dierenrechtenorganisaties en natuurbeheerinstanties, en de politiek. Om een zo groot mogelijk publiek te bereiken, worden vanaf 2026 onze lezingen en debatten niet alleen in het museum gehouden, maar ook live gestreamd als webinars. Onze ambitie is om maandelijks inspirerende en impactvolle bijeenkomsten te organiseren. Zo groeit het museum uit tot een levendige ontmoetingsplek waar alle perspectieven op landbouw en samenleving samenkomen.

5.2 TAALBELEID EN GEBRUIK VAN HET FRIES

Het Fries Landbouwmuseum speelt een actieve rol in het behoud en de zichtbaarheid van het Fries en andere streektaalen. De Friese taal is een fundamenteel onderdeel van de culturele identiteit van Fryslân en wordt standaard gebruikt in communicatie, bewegwijzering en de digitale collectie. Dit sluit aan bij het bredere provinciale streven naar een samenleving waarin het Fries een vanzelfsprekende rol speelt in onderwijs, media en de culturele sector. Basisschoolleerlingen kunnen lessen volledig in het Fries volgen. Vanaf mei 2025 wordt een module over Friese dierechten toegevoegd. Samenwerkingen met Afûk (beoogd), de Fryske Akademy en de Museumfederatie Fryslân bevorderen het taalonderwijs en versterken de Friese identiteit in exposities en erfgoedprojecten. Daarnaast wordt gewerkt aan een project over Friese benamingen van agrarisch erfgoed en specifieke landbouwtechnieken. De grotendeels tweetalige website (vanaf 2026) met automatische vertalingen en mogelijkheden voor educatieve apps zoals Frysk Spoar 8 verbeteren de digitale toegankelijkheid. Publieksactiviteiten zoals de 'Pake en Beppe-dagen' en interactieve lezingen versterken de verbinding met de Mienskip. Samenwerkingen met andere erfgoedinstellingen dragen bij aan taalbehoud en sociale cohesie. Zo blijft het Fries een levendig en dynamisch onderdeel van het cultureel erfgoed van Fryslân en wordt het actief doorgegeven aan toekomstige generaties.

5.3 VISIE OP TOEGANKELIJKHEID

Het Fries Landbouwmuseum verwelkomt iedereen, ongeacht leeftijd, gender, achtergrond of fysieke mogelijkheden. Het streven is een gastvrije, inclusieve omgeving waarin elke bezoeker zich gezien en gehoord voelt. Toch is toegang niet altijd vanzelfsprekend. Welke drempels bestaan er en hoe kunnen die worden weggenomen? Het museum zet zich in voor maximale toegankelijkheid, met als doel een plek te zijn waar iedereen de Friese landbouwgeschiedenis kan beleven. Toegankelijkheid is een voortdurend proces van verbetering en bewustwording. Door innovatie en samenwerking met partners groeit het museum continu als een open, toegankelijke ruimte voor een breed en divers publiek. Wij streven ernaar de komende periode meer jongeren en mensen te bereiken met – om welke reden of door welke oorzaak ook – een afstand tot de museale sector of agrarische wereld.

Bereikbaarheid van het museum.

Het museum ligt net buiten het centrum van Leeuwarden, waar meerdere musea zijn gevestigd. Ondanks gemeentelijke bewegwijzering voor auto's, bussen en fietsers, blijft de locatie soms lastig te vinden. De bereikbaarheid per openbaar vervoer is beperkt. Daarnaast roept de omliggende nieuwbouwwijk geen directe associatie op met landbouw.

Fysieke toegankelijkheid

Het museum heeft een vlakke vloer en is voorzien van faciliteiten voor mindervaliden, zoals rolstoeltoegankelijkheid. Een ringleiding ondersteunt slechthorenden, maar extra aanpassingen zoals braille-uitleg en audiobeschrijvingen kunnen de toegankelijkheid verbeteren. Ook worden zitgelegenheden toegevoegd voor minder mobiele bezoekers. Tentoonstellingen zijn zo ingericht dat schilderijen en afbeeldingen goed zichtbaar zijn voor rolstoelgebruikers, en informatiepanelen zijn groot en contrastrijk.

Toegankelijkheid van voorzieningen

Tijdens de restauratie van de boerderij (2017-2018) is rekening gehouden met museale eisen zoals licht, vochtigheid en temperatuur. Dankzij de uitbreiding zijn de bibliotheek en enkele werkplekken naar de begane grond verplaatst. Het depot is binnendoor bereikbaar via de nieuwe hal.

Informatieve toegankelijkheid

De tentoonstellingsteksten zijn duidelijk leesbaar door een grote lettergrootte en hoog contrast, waardoor ze ook geschikt zijn voor slechtzienden. De ringleiding, aangelegd in 2022, ondersteunt slechthorenden bij rondleidingen en presentaties. Het museum blijft werken aan verbeteringen, zoals gebarentolkopties en eenvoudige taal op informatiepanelen.

Digitale toegankelijkheid

Bij de heropening in 2025 wordt een beter toegankelijke website gelanceerd, met voorleesfuncties, eenvoudige navigatie en mobiele optimalisatie. Digitale rondleidingen en online tentoonstellingen bieden bezoekers op afstand een volledige ervaring. Sociale media en digitale communicatiekanalen worden verbeterd met ondertitelde video's en alternatieve teksten bij afbeeldingen.

Sociale toegankelijkheid

Het museum biedt een inclusieve ervaring. Vrijwilligers ondersteunen diverse bezoekers. Heldere communicatie en toegankelijkheid helpen hierbij. Er zijn programma's en rondleidingen, bijvoorbeeld voor scholieren en mensen zonder affiniteit met erfgoed. In 2024 bezocht een groep AZC-bewoners het museum. Ondanks culturele **verschillen** herkenden zij veel in het agrarische leven. Dit toonde hoe landbouw mensen **verbindt**.

Financiële toegankelijkheid

Het museum houdt financiële drempels laag. Voor grote gezinnen is een kortingsregeling beschikbaar en gratis toegangsdagen of een 'betaal-wat-je-kunt'-model worden onderzocht. Door samenwerkingen met fondsen en sponsors wordt extra ondersteuning geboden aan financieel kwetsbare groepen, zodat cultuur toegankelijk blijft voor iedereen.

Het Fries Landbouwmuseum streeft bij dit alles in ieder geval naar meer betrokkenheid bij jongeren. Wij werken bij de activiteiten voor jongeren samen met leerlingen en studenten van verschillende schoolniveaus. Door samenwerkingen met basisscholen en buitenschoolse opvang (BSO's) sluit het aanbod goed aan op het curriculum en stimuleert het een speelse leerervaring. Voor jongeren (12-25 jaar) werkt het museum samen met middelbare scholen en onderwijsinstellingen en integreert educatie in tentoonstellingen via educatiezuilen. Studenten kunnen deelnemen aan onderzoeksprojecten en stages bij o.a. NHL Stenden en RuG. Daarnaast zijn er workshops en lezingen over duurzaamheid en exposities over actuele thema's zoals klimaatverandering en voedselveiligheid. Hoewel het aanbod goed aansluit bij kinderen en studenten, blijft de groep 12-18 jaar ondervertegenwoordigd. Het museum erkent dit en zet in op betere samenwerking met middelbare scholen om hen actiever te betrekken. Op advies van diverse scholen voor voortgezet onderwijs zullen wij ons in dat verband richten op opdrachten en debatten rondom maatschappelijke thema's.

5.4 EVENWICHTIGHEID CULTUURAAANBOD

Het Fries Landbouwmuseum draagt bij aan een evenwichtige verdeling van het cultuuraanbod in Friesland. Gevestigd in Leeuwarden, de grootste stad van Friesland en centraal gelegen in de provincie is het toegankelijk voor een zo groot mogelijk publiek. De museumboerderij bevindt zich op een bereikbare locatie, midden in een grote nieuwe woonwijk. De komende jaren kan daar een groeiend publiek worden bereikt.

5.5 CODE DIVERSITEIT & INCLUSIE

Het Fries Landbouwmuseum laat zien dat het met diepgang reflecteert op de toepassing van de Code Diversiteit & Inclusie door concrete acties en bewustwording op meerdere niveaus:

- Bestuur en directie erkennen de beperkte culturele diversiteit en streven actief naar verbreding bij vacatures of extra plaatsen. Ze bevorderen een evenwichtige samenstelling van bestuur, teamleden en vrijwilligers op cultureel vlak. Daarnaast zetten zij zich in voor een evenwichtigere verdeling tussen mannen en vrouwen.
- Toegankelijkheid. Het museum streeft naar inclusiviteit door fysieke, financiële en sociale drempels te verlagen, zoals rolstoelvriendelijke voorzieningen, kortingsregelingen en speciale programma's voor kwetsbare groepen.
- Publieksbereik en programmering. Het museum biedt een breed en inclusief inhoudelijk programma, gericht op verschillende doelgroepen, met aandacht voor diversiteit in tentoonstellingen en educatie.
- Evaluatie en verbetering. Er vinden jaarlijkse evaluaties plaats waarin medewerkers hun ervaringen en ontwikkelwensen kunnen bespreken, wat bijdraagt aan een inclusieve en lerende organisatiecultuur.

Door deze aanpak verbindt het museum de principes van de Code Diversiteit & Inclusie niet alleen met beleid, maar ook met concrete acties en verbetertrajecten voor de toekomst.

6 BEDRIJFSMATIGE GEZONDHEID

6.1 INLEIDING

Financiële stabiliteit en goede organisatie zijn voor ieder museum essentieel om continuïteit en maatschappelijke impact te kunnen garanderen. Het Fries Landbouwmuseum streeft daarom naar een gezonde balans tussen subsidies, eigen inkomsten en externe financiering. Het museum is grotendeels afhankelijk van overheidssubsidies, maar streeft naar een grotere financiële zelfstandigheid. Een financieel gezonde en duurzaam rendabele bedrijfsvoering door cultureel ondernemerschap is hierbij een speerpunt.

Het verdienmodel van het museum bestaat uit:

- Overheidssubsidies, met name Provincie Fryslân
- Eigen inkomsten uit bedrijfsvoering; entrees, winkel en horeca
- Additionele inkomsten uit andere bronnen: subsidies, sponsors, vrienden, legaten
- Subsidiëring en sponsoring van projecten.

In de afgelopen jaren bleek het lastig om de ambities van het museum waar te maken met een rendabele exploitatie. Het historische verdienmodel blijkt onvoldoende om met name de stijging van personeelskosten op te kunnen vangen. Na twee lastige Corona-jaren was 2022 een goed jaar. De stijging van entreegelden en een eenmalige Rijksbijdrage herstel cultuur was voldoende om de kostenstijging op te vangen. Tevens hebben we vanaf 2022 subsidie ontvangen van het Mondriaanfonds om een educatief medewerker aan te trekken. Daarmee kon het museum op professionele wijze de educatie op een hoger plan tillen. Met vergelijkbare bezoekersaantallen en winkel- en horecaomzet waren de resultaten in 2023 tegenvallend. De omzet was goed, maar door aantrekken van een noodzakelijke administratief medewerker en stijging van salarissen zorgden de hogere personeelskosten voor een verlies. Dat kon eenvoudig worden opgevangen door de aanwezige creditgelden.

Sterke punten in de exploitatie en financieringsstructuur van het Fries Landbouwmuseum zijn:

- Geen leningen of schulden, daardoor minimale financiële lasten.
- Relatief lage huur van de gebouwen, die eigendom zijn van de gelieerde Stichting Alde Fryske Pleatsen. Enige doel van deze stichting is om de gebouwen te onderhouden en te verhuren aan het museum zonder winst oogmerk.
- Met name in de gelieerde Stichting Freonen Frysk Landbouwmuseum houden we een reserve aan van minimaal € 100.000 om tegenvallers op te kunnen vangen.
- Een enthousiaste en ervaren groep vrijwilligers, waardoor veel werk met weinig betaalde krachten verricht kan worden.
- Nadat de nieuwbouw in 2025 is afgerond kunnen we flinke groei verwachten van bezoekersaantallen en overige omzet.
- Wij verwachten veel van de nieuwe expositie over het Frysk Hynder, deze is ook geheel volgens vernieuwend concept opgezet en zal veel extra bezoekers trekken uit binnen- en buitenland.

Aandachtspunten:

- Hoewel overheidssubsidies een stabiele basis vormen, blijft het museum kwetsbaar zonder aanvullende inkomstenbronnen.
- Groei van de omzet is noodzakelijk om stijging personeelskosten op te vangen.
- Alhoewel flinke stappen zijn gezet om o.a. sponsors aan te trekken, zijn er ook goede kansen om externe inkomsten middels projecten te genereren.
- De arbeidsbezetting is erg klein om een museum van deze omvang te exploiteren. De kwaliteit van collectiebeheer, exposities en overige activiteiten mag daar niet onder lijden. Wij streven naar versterking maar dat is pas haalbaar wanneer de inkomsten stijgen.

Wij zien goede mogelijkheden om de bedrijfsmatige gezondheid te versterken en duurzaam te groeien, o.a. door:

- Inkomsten uit entreegelden voor exposities en lezingen te verhogen.
- **Actieve exploitatie** van bepaalde museumonderdelen en optimaliseren van de operationele kosten en efficiëntie.
- Het vergroten van de inkomsten uit bestaande subsidies, sponsoring en freonen, en zoeken naar nieuwe **externe** financieringsbronnen.

6.2 EIGEN INKOMSTEN

De belangrijkste eigen inkomsten van het museum zijn de entreegelden. Deze zijn van toepassing op het reguliere museumbezoek, maar ook voor de lezingen- en debatreksen. Daarnaast zijn er eigen inkomsten uit overige onderdelen, zoals de museumwinkel en horeca.

6.2.1 Verhogen inkomsten uit entreegelden

Recent zijn al stappen gezet om de inkomsten uit entreegelden te verhogen, zowel door de prijs te verhogen als met de beoogde groei van de **bezoekersaantallen naar 20000**, zowel reguliere bezoekers als ook bij andere activiteiten. Dit willen we bereiken door een aantrekkelijke thematiek, een interactieve presentatie die de betrokkenheid vergroot en een effectieve marketing.

Vernieuwen vaste exposities met meer beleving

De vaste exposities worden volgens een tweefasenplan interactiever en actueler, waarmee ze aantrekkelijker worden voor een breder publiek en meer bezoekers trekken. Een voorbeeld hiervan is de nieuwe expositie 'De Wereld van het Friese Paard', waarbij externe financiering en subsidies effectief zijn benut om te komen tot een expositie die veel extra bezoekers kan trekken. Deze projectmatige opzet willen we ook hanteren bij de vernieuwing van de andere 3 thema's (Veeteelt, Zuivel en Akkerbouw), waarbij de eenmalige kosten van ca EUR 120.000,- per thema grotendeels gedekt worden door extra inkomsten van fondsen, sponsors en subsidies. Fase 1 is in 2026 gereed; de geheel nieuwe exposities (fase 2) zullen volgens planning tussen 2028 en 2030 worden geïntroduceerd met een grote landelijke openingstentoonstelling en een publicatie.

Doel: 20.000 bezoekers per jaar (totaal)

Wisselexposities van hoge kwaliteit programmeren

Volgens een meerjarenprogrammering ieder jaar een wisselexpositie organiseren met een prikkelend en genuanceerd maatschappelijk thema dat een groot, landelijk publiek zal aanspreken. Voor 2026 is de expositie Food for Thought gepland. Tegenover deze grote kritische fototentoonstelling is als tegenwicht een paralleltentoonstelling geprogrammeerd die de andere kant belicht. Projectfinanciering via subsidies en sponsoring; ruim begroot om reserves op te bouwen.

Lezingen en debatten als discussieplatform

In 2025 is, naast de bestaande vakinhoudelijke, een tweede reeks lezingen en debatten gestart met een meer maatschappelijk en sociaal-cultureel karakter. Bij een opkomst van gemiddeld vijftig bezoekers levert dat inclusief de afgerekende consumpties na aftrek van de kosten voor de spreker een mooi batig saldo op.

PR en marketing

Door middel van free publicity, gerichte social media campagne en een vernieuwde, gebruiksvriendelijke website wordt de zichtbaarheid van het museum vergroot en het bereik verbreed. De collectie, de exposities, de lezingen, alle andere museumonderdelen -activiteiten en een uitgebreid overzicht van de commerciële diensten zullen op de geheel nieuwe, gebruiksvriendelijke website voor bezoekers eenvoudig te vinden zijn.

Entreprijs

Onlangs is het standaardtarief verhoogd naar € 12,-. Met de uitbreiding van het museum en verhogen van de kwaliteit van de exposities is dat verantwoord en marktconform. Dit tarief geldt eveneens voor lezingen.

6.2.2 Actieve exploitatie overige museumonderdelen

Nu de nieuwbouw in 2025 in gebruik genomen wordt nog meer dan voorheen actief inzetten op de exploitatie van specifieke museumonderdelen, o.a. door:

- Een strategische aanpak waarbij ruimtes zoals de foyer en zalen flexibel worden ingezet voor commerciële activiteiten.
- Kostenoptimalisatie door een effectievere taakverdeling binnen het vaste team en een strategische inzet van vrijwilligers. Efficiëntere werkprocessen en samenwerking met externe partners dragen bij aan lagere operationele lasten.

Foyer

De Foyer is een multifunctionele ruimte, geschikt voor intern en extern gebruik en voor samenwerkingen. De ruimte met bar, keuken en bergruimte biedt gelegenheid voor allerhande activiteiten, waarbij altijd de insteek is dat we dit combineren met een bezoek aan het museum. Volgens bestaande afspraken met de gemeente is de ruimte in overleg beschikbaar voor bepaalde activiteiten van de omringende wijk Middelsee. Voor de foyer en de andere ruimtes zal een flexibel en aantrekkelijk verhuurmodel zal worden opgesteld voor diverse doelgroepen, eenvoudig te beheren via een efficiënt online boekingssysteem.

Doel: 5 boekingen per week (incl. food workshops)

Food workshops

In de foyer zal in samenwerking met een professionele partner een arrangement aangeboden worden voor groepen van 10 tot 30 personen: een museumbezoek, waarbij de nadruk zal liggen op voedseleducatie in combinatie met een kookworkshop. Dit is een goed voorbeeld van de actieve exploitatie die wij nastreven.

Doel: 4 arrangementen per week

Educatie

Educatieve activiteiten vormen een belangrijk onderdeel van ons museum. Scholen zijn enthousiast om gebruik te maken van de mogelijkheden die het museum biedt. In de nieuwbouw is een aparte educatieruimte waarmee dat nog verder uitgebouwd kan worden. Inkomsten worden vaak geboekt als entree, maar steeds vaker kunnen we extra vergoeding in rekening brengen.

Museumwinkel

Omzet groei is mogelijk door:

- Het assortiment nog beter aan te passen aan de actualiteit en wisselexposities en flink te vergroten samen met een grotere bruto marge.
- Toename van de bezoekersaantallen
- De vernieuwde webshop actief presenteren op de nieuwe website.

Horeca uitbreiden

Onze gasten willen graag een kop koffie met wat erbij, een lichte lunch, een glas wijn. Bij evenementen is complete catering vaak een van de eerste wensen. Wij zorgen ervoor en breiden ons horeca gedeelte stevig uit. In de wijk hebben we uitstekende cateraars en onze vrijwilligers zijn hele gastvrije deskundigen. Tevens is het museum een bijzonder geschikte locatie voor vergaderingen en presentaties in combinatie met het museumbezoek, zowel voor agrarische groepen en bedrijven als ook diverse verenigingen, scholen, excursie

Efficiëntie

Wij focussen voortdurend op een effectieve taakverdeling. Vrijwilligers worden beter ingezet dankzij gerichte werving, goede begeleiding en optimale werkomstandigheden, waardoor hun bijdrage maximaal wordt benut.

Vrijwilligers

Vrijwilligers zijn vanwege hun toewijding en expertise onmisbaar in iedere culturele instelling. Met hun onbetaalde arbeid voegen zij bovendien veel financiële waarde toe aan de organisatie. Zo bespaart de huidige groep van circa 45 personen jaarlijks circa 3 FTE: een kostenbesparing van ongeveer € 120000,-. Met een effectieve werving en structurele begeleiding zou niet alleen het aantal vrijwilligers aanzienlijk kunnen stijgen, maar ook hun werkplezier en productiviteit. Er kan zodoende een groot potentieel ontsloten worden.

Samenwerking

Waar nodig wordt de samenwerking met andere musea en instellingen (o.a. Fryske Akdemy) versterkt om kosten te delen en middelen efficiënter te benutten.

6.3 EXTERNE INKOMSTEN

Naast de eigen inkomsten uit museumactiviteiten zijn bijdragen van derden noodzakelijk om het museum in de gewenste omvang te kunnen ontwikkelen en bijv. exposities te vernieuwen. Hierin zien we nog volop mogelijkheden. Daarom zullen we actief inzetten om bestaande inkomsten te vergroten, en te zoeken naar nieuwe externe financieringsbronnen, zoals projectsubsidies en innovatieve sponsorconcepten voor wisselexposities.

Subsidies

De belangrijkste financiële bron van het museum is de subsidie door Provinsje Fryslân. Daarnaast zijn er substantiële incidentele verstrekkingen door de Gemeente Leeuwarden en maken we gebruik van de mogelijkheden van het Mondriaanfonds om nieuwe museummedewerkers op te leiden.

Fondsen meer projectmatig benaderen

Veel meer dan voorheen willen we incidenteel fondsen en projectsubsidies bij lokale en landelijke fondsen aanboren. Deze zijn gericht op specifieke activiteiten (exposities en events). Daarvoor is kennis nodig van de beschikbare subsidie- en donatiemogelijkheden bij overheden en fondsen. Vervolgens structureel werk maken van kansrijke aanvragen, daarbij actief begeleid door professionele adviseurs.

Sponsoren werven

De inzet van het bedrijfsleven draagt bij aan de groei van het Fries Landbouwmuseum, maar onderstreept ook de maatschappelijke waarde. Op dit moment zijn er 32 sponsoren, waaronder grote zuivelbedrijven als Aware en FrieslandCampina, maar ook bijvoorbeeld GD Diergezondheid en Sinne kinderopvang. De totale jaarlijkse sponsorbijdrage is met € 40.000,- substantieel. Naast financiële steun leveren sponsoren expertise en zichtbaarheid voor het museum. Inkomsten en impact willen we verhogen door:

- Sinds februari 2025 onderzoekt een actieve overleggroep hoe we meer sponsoren werven en de gemiddelde bijdrage kunnen verhogen.
- Betrokkenheid vergroten door netwerkevenementen en exclusieve samenwerking.
- Een bredere sponsorgroep. Enerzijds willen we meer kleine sponsoren met diverse achtergronden om de maatschappelijke inbedding te versterken. Anderzijds richten we ons op grote sponsoren voor toekomstige projectfinanciering.

Met de hernieuwde aanpak van sponsorbeleid en de uitbreiding van het museum met expositie Frysk Hynder lijkt een groei van de sponsorbijdrage naar € 50.000 zonder meer realistisch, maar het streven is om door te groeien naar € 70.000,- sponsorbijdrage.

Freonen: waardevolle donateurs en ambassadeurs

Freonen zijn de donateurs van de Stichting Freonen Frysk Lanbouwmuseum, die daarmee korting krijgen op de toegang en een gratis nieuwbrief ontvangen. Het aantal freonen kan in de komende jaren groeien door:

- Een nauwere relatie en frequentere interactie met de Freonen.
- Het lidmaatschap aantrekkelijker maken door aanvullende voordelen te introduceren.
- Werving te intensiveren en leden actiever te betrekken bij projecten.

Doel: in 2028 een groei van het aantal Freonen van 275 op dit moment naar 500 in 2028.

6.4 FINANCIËLE EN ORGANISATORISCHE RISICO'S

6.4.1. REALISTISCHE BEGROTING

De afgelopen jaren vielen de resultaten tegen, waardoor de reserves zijn geslonken. In 2024 hebben het bestuur en de nieuwe directeur plannen opgesteld om de rentabiliteit en aantrekkelijkheid van het museum te vergroten. Dit heeft geleid tot de bijgevoegde begroting, die we als taakstellend maar realistisch beschouwen. De begroting is gebaseerd op gerealiseerde resultaten, inclusief FC2024, met enkele belangrijke wijzigingen:

- In 2024 is door nieuwbouw de expositieruimte bijna verdubbeld. Hierdoor zijn er meer mogelijkheden voor educatie, groepsonvangst en een bibliotheek. Dit brengt hogere kosten met zich mee, zoals verwarming en onderhoud, maar ook extra inkomsten uit entreegelden, sponsoring, winkel en horeca, mede dankzij de nieuwe expositie Frysk Hynder.
- Besloten is om bestaande exposities te vernieuwen qua inhoud, opzet en verhaallijn. Dit vereist investeringen, vooral in 2028 en 2029, gefinancierd via subsidies, sponsoring en vrijwilligersinzet.
- Er zijn plannen om extra inkomsten te genereren, maar met enige voorzichtigheid ingerekend. Investeringen in expositie-vernieuwing worden uitgesteld of aangepast als de benodigde financiering ontbreekt.

In de toekomst zijn er kansen om de inkomsten te verhogen, maar deze zijn nog niet concreet genoeg om volledig in de begroting op te nemen. Daarom biedt de begroting een conservatieve weergave van de financiële basis van ons museum. Dit legt een stevige fundering, waardoor we snel kunnen inspelen op tegenvallers. Tegelijkertijd ontstaan er mogelijkheden om de omzet te verhogen en extra plannen te realiseren buiten dit plan.

6.4.2. GEZONDE FINANCIERINGSMIX

De afhankelijkheid van provinciale subsidies is nu groot. In onze plannen en begroting schetsen we verbeteringen. In de nieuwe opzet bedraagt de provinciale subsidie circa 50% van de inkomsten. Een aanzienlijk deel van de eigen inkomsten komt uit eenmalige, projectmatige bijdragen. We streven ernaar extra inkomsten te genereren boven de begroting, zodat de financiering beter in balans komt en de afhankelijkheid verder afneemt.

6.4.3. RISICOMANAGEMENT EN CRISISSTRATEGIE

De rendabele exploitatie van het museum kent vier belangrijke risico's:

- Het wegvallen van provinciale subsidies beïnvloedt direct de personele bezetting, de grootste kostenpost. Extra omzet is nodig, maar voorkomt op korte termijn geen ontslagen. Vrijwilligers spelen daardoor een nog meer cruciale rol in de organisatie.
- Minder vrijwilligers: Het museum leunt op vrijwilligers. Bij tekorten, bijvoorbeeld door vergrijzing, is betaalde inhuur nodig, wat verlies veroorzaakt. Structureel tekort dwingt tot kortere openingstijden en een beperkter activiteiten aanbod.
- Ziekte van werknemers: Dit risico is afgedekt via een verzuimverzekering.
- Brand: Gebouwen zijn verzekerd, en bij calamiteiten dekt een extra kostenverzekering tijdelijke huisvesting en bijkomende kosten.
- Deze risico's vereisen voortdurende aandacht en proactief beheer om het museum rendabel te houden.

We streven ernaar extra inkomsten te genereren om minder afhankelijk te zijn van provinciale subsidie. Daarnaast ondernemen we acties om zowel vrijwilligers als nieuw personeel aan ons te binden. Niet alleen een goed salaris, maar ook aantrekkelijke arbeidsvoorwaarden en een inspirerende werkomgeving spelen hierbij een rol. Belangrijk is dat we altijd minimaal € 100.000 in reserve houden om tegenvallers op te vangen. Dit financiële uitgangspunt zorgt voor stabiliteit en continuïteit in de organisatie, zowel op korte als lange termijn.

7 CODE DIVERSITEIT EN INCLUSIE, GOVERNANCE CODE EN FAIR PRACTICE

7.1 FAIR PRACTICE

‘De Fair Practice Code is een gedragscode voor ondernemen en werken in kunst, cultuur en creatieve industrie op basis van vijf kernwaarden: solidariteit, diversiteit, duurzaamheid, vertrouwen en transparantie.’ Het Fries Landbouwmuseum onderschrijft de Fair Practice Code. Binnen onze organisatie wordt er zoveel mogelijk gehandeld vanuit deze vijf kernwaarden

Diversiteit

Het Fries Landbouwmuseum streeft naar een grote diversiteit onder bezoekers, partners en medewerkers op het gebied van o.a. culturele achtergrond, gender en leeftijd. Op de meeste gebieden lukt dat. Het museum is zich ervan bewust dat meer culturele diversiteit mogelijk is.

Duurzaamheid en persoonlijke ontwikkeling (vrijwillige) medewerkers

Medewerkers krijgen alle ruimte om zich te ontwikkelen en door te groeien binnen het museum. De directeur zorgt daarbij voor de begeleiding. Dat geldt ook voor stagiaires en de studenten die door een leer/werkplek verbonden zijn aan het museum. In een jaarlijkse evaluatie met de medewerkers worden ervaringen en ideeën besproken. Daarbij worden ook hun wensen in werkzaamheden of ideeën voor eigen ontwikkeling besproken (talentontwikkeling). De organisatie handelt daarop waar mogelijk.

Transparantie

Het Fries Landbouwmuseum heeft de status van culturele ANBI en publiceert onder meer de jaarverslagen en meerjarenplannen. Ook intern binnen de organisatie is sprake van transparantie en een non-hiërarchische setting waarbij uitwisseling van ideeën op elk vlak wordt gestimuleerd. In de jaarlijkse evaluatiegesprekken kan alles besproken worden.

Gezamenlijke belangenbehartiging

Het Fries Landbouwmuseum is aangesloten bij meerdere organisaties passend bij de aard en doelstelling van het museum.

Honoraria

Het Fries Landbouwmuseum werkt hoofdzakelijk met vrijwilligers. Deze ontvangen slechts een reiskostenvergoeding en tijdens werkdagen lunch en koffie/thee. Bestuursleden werken onbezoldigd. Betaalde medewerkers worden betaald conform CAO. Externe partijen worden marktconform ingehuurd. De volgende methode wordt gevolgd:

- Tot € 15.000: gunning uit de hand
- Van € 15.000 tot € 50.000: benchmarkprocedure
- Voor bedragen van € 50.000 en meer worden minimaal 3 offertes opgevraagd.

Bestuur en medewerkers

Bij het samenstellen van het bestuur en het team medewerkers kijkt het museum eerst naar kennis, kunde en ervaring passend bij de vacature, bij bestuur ook naar netwerk. De culturele diversiteit is gering. Zowel het bestuur als het team medewerkers kan meer divers en inclusief. Het aanbod van kwalitatief goede mensen met een andere etnische achtergrond is in Noord-Nederland beperkter dan in de Randstad. Dat ontslaat ons niet van de verplichting actief op zoek te gaan naar cultureel diverse bestuurs- en teamleden. In dit kader worden ook de bewoners van het nabijgelegen AZC betrokken, daar verblijven veel bewoners met een agrarische achtergrond.

Publiek, financiële en fysieke toegankelijkheid

Het Fries Landbouwmuseum staat open voor alle publiek, ongeacht achtergrond en komaf. Het zorgt voor financiële en fysieke toegankelijkheid, naast een inhoudelijk programma dat in de basis voor een breed publiek toegankelijk is.

7.2 CODE CULTURAL GOVERNANCE

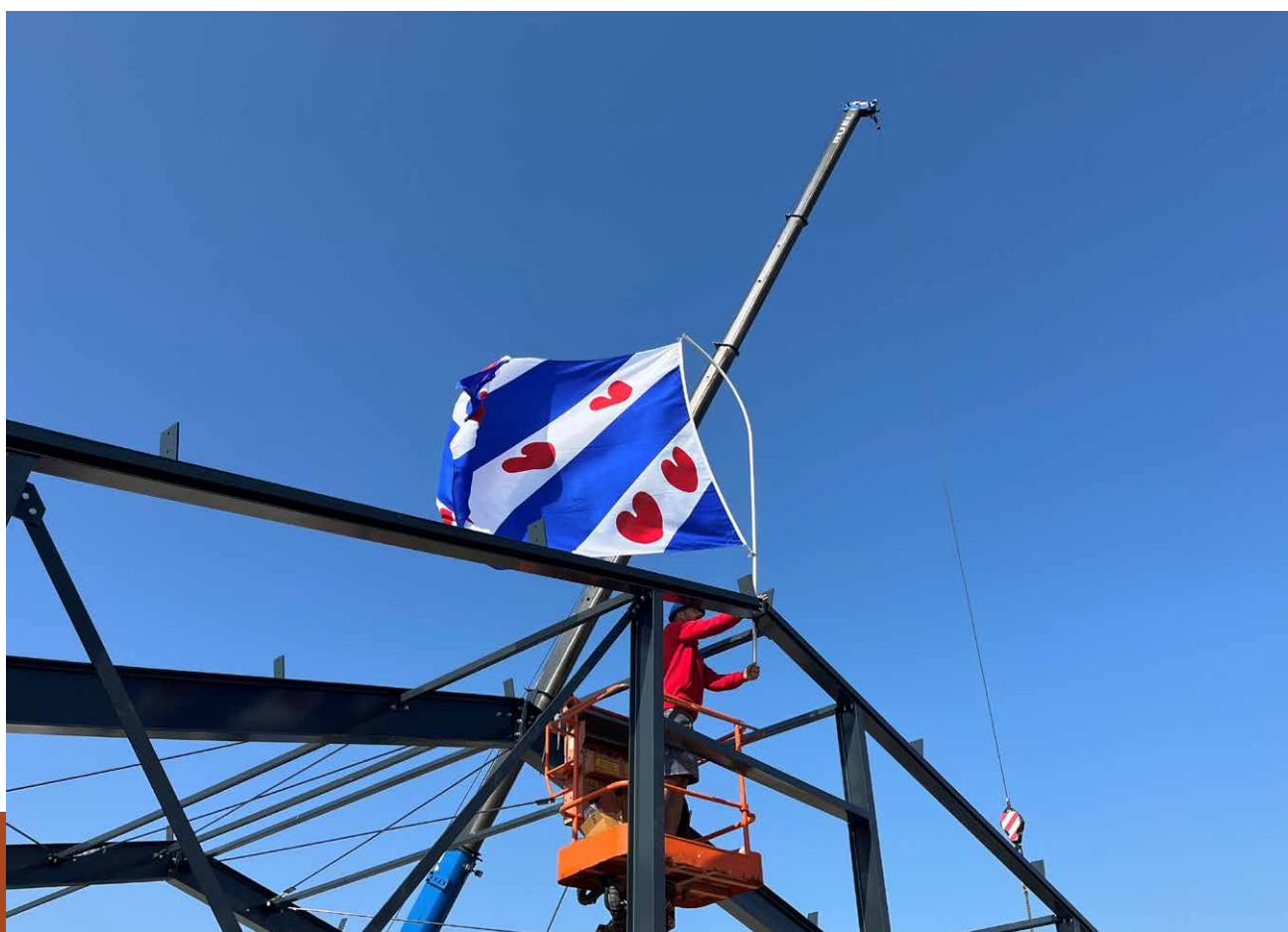
Het Fries Landbouwmuseum onderschrijft sinds december 2016 de Governance Code Cultuur. Er is een weloverwogen keuze gemaakt wat betreft de bestuursvorm en er is een duidelijke taakverdeling opgesteld voor bestuursleden. Deze taken en verantwoordelijkheden zijn binnen de gehele organisatie bekend. Het bestuur vermijdt belangenverstrengeling in iedere vorm en neemt een transparante houding aan ten opzichte van de organisatie. Verder is het bestuur verantwoordelijk voor het financieel beleid en risicobeheer. Het bestuur ziet er – samen met het management – op toe dat deze zaken gewaarborgd worden.

7.3 CODE TAAL

De Friese taal is een essentieel onderdeel van de Friese identiteit en cultuur. Door in de verhaallijn en de doelstellingen nadrukkelijk aandacht te besteden aan het Friese perspectief, wordt de Friese taal onlosmakelijk verbonden met de verhalen en beleving van landbouw in Friesland. Dit betekent dat:

- **Cultuur en identiteit:** De Friese taal draagt bij aan het behoud en de versterking van de Friese cultuur. Door de taal te integreren in tentoonstellingen, lezingen en educatieve programma's, wordt de unieke identiteit van de Fryske Mienskip verder benadrukt.
- **Toegankelijkheid en verbinding:** Het aanbieden van informatie in het Fries (naast het Nederlands) maakt het museum toegankelijker voor Friese sprekers en stimuleert tegelijkertijd het gebruik en de waardering van de taal. Dit helpt zowel inwoners als bezoekers om de cultuur en historie van Friesland op een authentieke manier te ervaren.
- **Dialoog en innovatie** ontstaan wanneer diverse perspectieven samenkomen. De Friese taal biedt unieke inzichten, stimuleert maatschappelijke gesprekken en draagt bij aan vernieuwende erfgoedpresentatie en -interpretatie binnen een brede culturele context.

Kortom, de integratie van de Friese taal in de verhaallijn versterkt niet alleen het culturele erfgoed, maar speelt ook een cruciale rol in het verbinden van mensen, zowel binnen als buiten Friesland.

8 RISICOPARAGRAAF

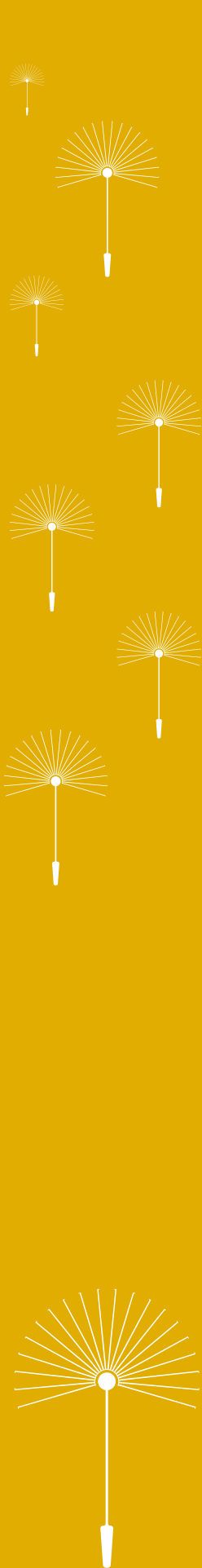
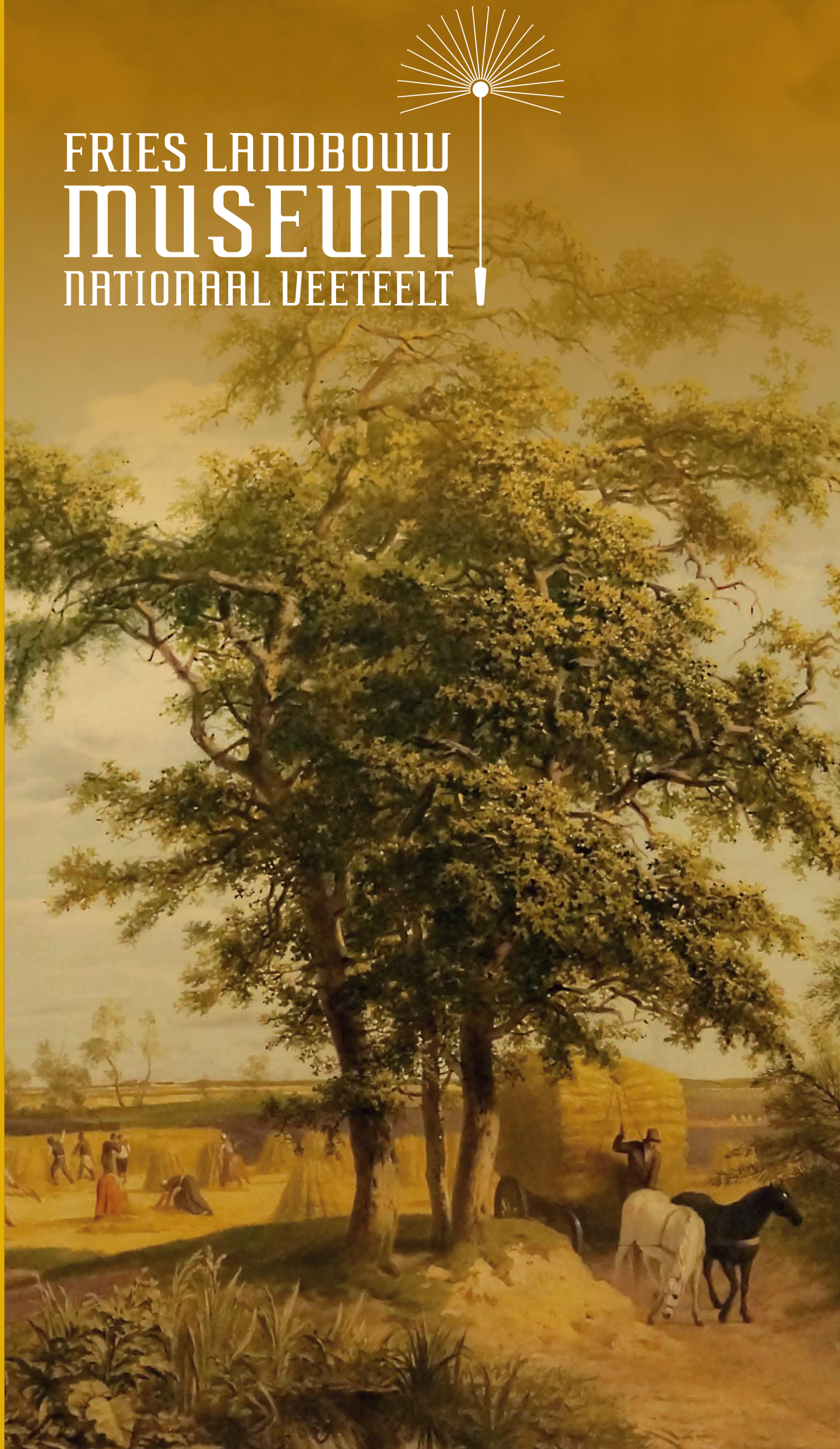
De risicoparagraaf bestaat uit een SWOT-analyse en confrontatiematrix.

	K1	K2	K3	B1	B2	B3
	Hoge politieke actualiteit	Wijkfunctie	Fondsen en sponsors	Minder-overheids-subsidie	Minder vrijwillige	Externe kosten-stijging
S1 Unieke collectie	XX 1	XX 2	XX 3	XX 4		
S2 Kennis en kunde						
S3 Groot netwerk						
Z1 Kwetsbaar in fte	XX 6		XX 7	XX 8	XX 5	
Z2 Ligging buiten centrum						
Z3 Afhankelijk van publieke subsidies						

Toelichting:

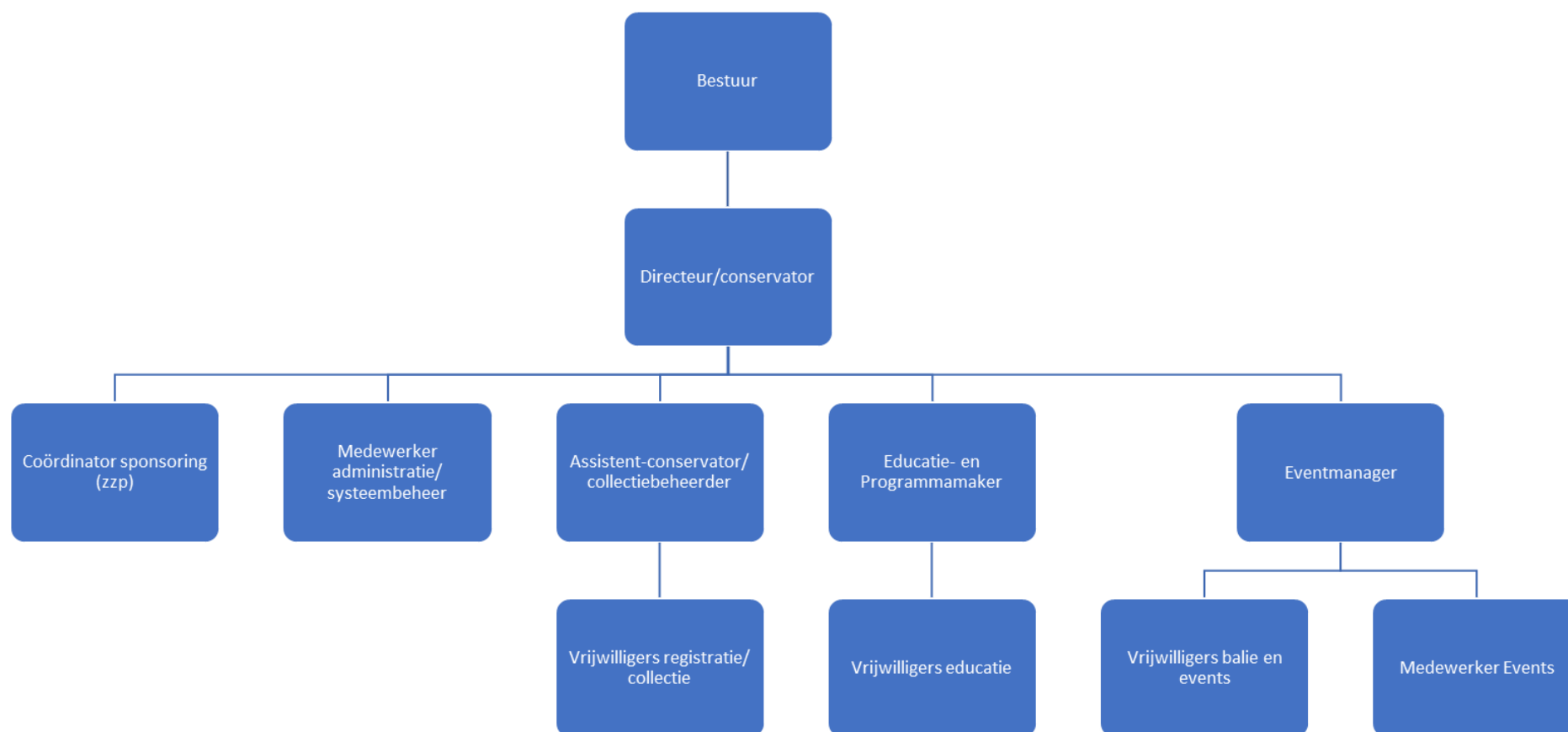
- Nr 1 en 2: De onwaarschijnlijk hoge actualiteit van landbouw, natuur, gebiedsontwikkeling en voedselvoorziening landt op onze provinciale, landelijke en soms ook mondiale collectie, kennis en kunde. Wij kunnen als geen ander de toekomst aan het verleden verbinden en elke nuance daarin verwoorden en verbeelden.
- Nr 3 en 4: Een groot netwerk, zowel publiek als privaat geeft de mogelijkheid om te onderzoeken of de bedreiging van een terugtrekkende publieke financier te compenseren is door private financiers bij ons te betrekken.
- Nr 5: De vaste bezetting is met 3 fte krap en kwetsbaar en de enthousiaste groep vrijwilligers verouderd. We gaan een nieuw programma opzetten om deze valkuil te dichtten door actief jongere vrijwilligers te werven bij instellingen voor middelbaar- en hoger onderwijs en die ook als back up voor het vaste personeel op te leiden. En omgekeerd gaan we onze vaste bezetting uitbreiden door projectfinanciering van met name wisselexposities en debat/discussie programma's rondom 1.
- Nr 6: De ligging middenin de woonwijk Middelsee maakt dat stadbezoekers niet vanzelf langskomen. Je moet echt wel even zoeken. Daar staat tegenover dat de gemeente en de wijk ons gebouw als wijk- en educatiecentrum voor een breed scala van activiteiten ziet. Dat biedt ook mogelijkheden. We gaan dat doorontwikkelen en onderzoeken de mogelijkheid van combikaarten.
- Nr 7 en 8: Onze zwakte is onze afhankelijkheid van provinciale subsidie. De ontwikkelingen in dat verband ervaren we als bedreigend. Zie verder 2 hierboven.

FRIES LANDBOUW
MUSEUM
NATIONAAL VEETEELT

Organisatiestructuur Fries Landbouwmuseum Versie 2026

Organogram

Overige organisatiestructuur

In 2025 is besloten te werken met een werkgroepstructuur voor meer slagvaardigheid. Er zijn zes werkgroepen ingericht, gevormd door vaste en tijdelijke medewerkers, een aantal bestuursleden, externen en vrijwilligers.

De werkgroepen zijn als volgt:

- Programma
- CME
- Subsidies en fondsen
- Sponsoring
- Onderhoud en facilitair
- Collectiebeheer

Fries Landbouwmuseum, Begroting exploitatie museum 2026 - 2028

bedragen * 1.000,-

								toelichting prognose
FLM			pré-def	prognose	begroting	begroting	begroting	2026 cf subsidieaanvraag provincie
	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	
INKOMSTEN								
Subsidie Provincie	203	214	223	225	261	261	261	Conform beschikking Provincie d.d. 19-9-2023
Sponsoren/donaties/giften	32	35	42	35	60	75	90	nieuwe sponsordoelgroep, werk Marijke (15k/jaar)
Freonen FLM				6	9	9	9	
Bijdrage Mondriaan tbv educatie+Covid	25	25	14	18				2-jarig project (o.a. kosten tijdelijke kracht) 50k in 22/23, 40k in 24/25
Subsidie Fr Rassen & Gewassen	25	13		13				proeftuin, etc), afronden in 2025
Entreegelden	41	38	30	30	55	60	55	bij nieuwbouw meer uitstraling en FFT
Educatie	6	6	11	10	10	10	10	
Saldo Winkel	17	5	4	5	10	10	10	bij nieuwbouw meer bezoekers, dus ook meer winkelverkoop
Saldo Horeca+zaalhuur	11	16	11	13	30	30	30	werk Seva (20k/jaar)
Overige inkomsten	7	6		4	5	5	5	o.a. 15k verhuur kookworkshop, gebruik als wijkcentrum, etc
verhuur Mama Mascha				6	25	25	25	
FHRS					20	20	20	
subsidies	31		0	60	200	135	135	2026 en 2025: 225k Food for Thoughtprojectsubsidie
Totaal inkomsten	398	358	323	425	685	640	650	
UITGAVEN								
PERSONEELSKOSTEN incl vrijw.								
Vaste personeel	172	217	179	193	170	175	181	Peter (1,0 fte), Annemiek (0,78 fte) en Daniëlle (0,56 fte)
tijdelijk personeel/ZZP			29	30	45	46	47	Marijke (4u/wk), Seva (8u/wk) en evt ZZP-er onderhoud (4u/wk)
Vrijwilligers	17	21	16	20	22	22	22	
overig			2	5	15	10	10	
Subtotaal	189	238	226	248	252	253	260	
HUISVESTING								
Huur	55	55	55	55	55	55	55	na realisatie nieuwbouw hogere huur?
Energie &water	11	15	11	20	25	25	25	Vanaf 2024 hogere stroomprijs, wel 48 zonnepanelen (19.000 kWh/jaar)
Milieu & reinigingskosten	1	1	1	2	2	2	2	
Beveiligingskosten G4S	2	3	2	2	2	2	2	
Schoonmaken	15	15	17	20	20	20	20	
Zakelijke lasten (WOZ)	0	3	6	7	7	7	7	in 2022 teruggaaf 5,6k milieubelasting
Reparatie & onderhoud machines	1	0		4	4	5	5	
Subtotaal	85	92	92	110	115	116	116	
COLLECTIE								
Aankopen	0			2	2	2	2	

Onderhoud vaste expositie	4	3	6	6	6	6	6	in 2024 extra vanwege nieuwbouw
Bibliotheek / Adlib	0			1	1	1	1	
overige collectiekosten	1	1	0	0	3	0	3	
Reservering tbv expositie			0					
Subtotaal	5	4	6	9	12	9	12	
KANTOORKOSTEN								
Kantoormiddelen en portokosten	6	2	1	6	4	4	4	
kleine aanschaffingen	4	1	3	5	5	6	6	
Telefoon/ICT/kassa	7	5	5	5	5	5	5	
Accountant & salarisadministratie	7	3	2	12	7	8	8	in 2025 extra ivm nieuwbouw en personeelwisselign
Verzekering	6	4	4	5	5	5	5	
Bankkosten	1	1	1	1	1	1	1	
Bestuurs- en advieskosten	3	1	4	2	2	2	2	
Abonnementen & lidmaatschappen	3	4	4	3	4	5	5	
Kantine/representatie	0			1	1	1	1	
audit				5	12			
onvoorzien	0	4		7				opening nieuwbouw
Subtotaal	37	25	24	52	46	37	37	
PUBLIEK								
Marketing en PR	12	12	10	23	18	18	18	incl website
Educatief materiaal FLM	2	5	2	6	7	7	7	
Wisselexposities	11	5	1	12	200	135	135	kosten gedekt via subsidieaanvragen
Kosten lezingen, markten,demo's,etc	12	2	8	8	10	10	10	
Subtotaal	41	24	21	49	235	170	170	
Totaal Uitgaven	357	383	369	468	660	585	595	
Resultaat	41	-25	-46	-43	25	55	55	

Duurzaamheid in het Fries Landbouwmuseum - Bijlage 2026

Het Fries Landbouwmuseum ziet duurzaamheid als een belangrijke en passende pijler. Zowel thematisch komt duurzaamheid steeds terug in bijvoorbeeld tentoonstellingen en publieksactiviteiten, maar ook in de organisatie streeft het Landbouwmuseum naar het toepassen van een zo duurzaam mogelijke werkwijze.

Musea hebben als doel om het erfgoed dat zij beheren te bewaren voor de toekomstige generaties. Het negeren van de effecten van het klimaat en het niet uitvoeren van duurzame maatregelen waar mogelijk, past niet binnen die museale verantwoordelijkheid.

Welke duurzame maatregelen al uitgevoerd worden en welke mogelijk nog passend zouden zijn binnen de bedrijfsvoering van het Fries Landbouwmuseum worden hier uiteen gezet.

Analyse van duurzaamheid binnen het Fries Landbouwmuseum

Duurzaamheid, educatie en bewustzijn

In de eerste plaats kan het Fries Landbouwmuseum bijdrage aan bewustzijn rondom duurzaamheid op diverse vlakken, van de voedselketen tot de natuur. Door lezingen en debatten te faciliteren, tentoonstellingen in te richten en educatief materiaal breed toegankelijk te maken. Hoewel het museum tot op zekere hoogte wel een neutrale houding inneemt in de discussie, is het faciliteren hiervan een goede stap voor het creëren van bewustzijn.

Door deze informatiedeling zo toegankelijk mogelijk in te richten kan het museum een steentje bijdragen om iedereen zo veel mogelijk bij duurzaamheid te betrekken.

Duurzaam gebouw

Het museum pand en historische boerderij zijn in recente jaren flink gebouwd en verduurzaamd. Hierbij wordt bijvoorbeeld gedacht aan het aanbrengen van isolatie en vloerverwarming, zonnepanelen en groene stroom, de inzet van LED-verlichting en het aanbrengen van een luchtsluis bij de ingang. Toch blijft een groot deel van het museum gehuisvest in een historisch pand waar sommige elementen nu eenmaal niet volledig kunnen worden verholpen. De organisatie blijft onderzoeken welke mogelijkheden er zijn voor verdere verduurzaming die passen bij de aard van het pand of welke andere aanpassingen een netto positieve impact zullen hebben op het energieverbruik.

Om hier een concreet beeld van te krijgen zal er onderzoek gedaan moeten worden naar het precieze verbruik en de uitstoot in het museum. Hiervoor zal gebruik gemaakt worden van de tools die beschikbaar zijn via de Duurzame Wegwijzer van de Museumvereniging.

Het Kolleksjesintrum is bij de bouw volledig duurzaam ingericht. Er is rekening gehouden met duurzame manieren om het pand te verwarmen en te koelen etc. Op verdere aanpassingen in het KSF heeft het Fries Landbouwmuseum zelf geen beslissende invloed.

Duurzaam gebruik

Er worden binnen het museum al keuzes gemaakt voor gebruik van materialen van een duurzame bron, maar nog niet alles is volledig duurzaam ingericht.

Er wordt samengewerkt met Mama Mascha voor catering, die lokale, duurzame catering levert en daarnaast workshops geeft in het museum. De thee en koffie die standaard beschikbaar is, heeft echter nog geen specifieke duurzame bron. Hiervan zal onderzocht moeten worden wat de financiële impact zou zijn.

Voor tentoonstellingsmateriaal of overige inrichting wordt nog onderzocht wat de mogelijkheden zijn voor hergebruik of tweedehands aanschaf. Specifieke wensen voor de inrichting kunnen tweedehands gebruik bemoeilijken.

Duurzaam handelen

Het Fries Landbouwmuseum moedigt (vrijwillige) medewerkers aan om duurzame vervoerskeuzes te maken door met de fiets of het openbaar vervoer naar het museum te komen. Dit is gezien de ligging van het museum echter niet altijd haalbaar.

Ook het transport van collectie wordt in overweging genomen. Het museum werkt immers met een extern depot, het Kolleksjesintrum Fryslân, waar de meest fragiele objecten worden opgeslagen. Er worden keuzes gemaakt om waar mogelijk zo veel mogelijk transporten te bundelen, waardoor er een minimale hoeveelheid ritten gemaakt hoeven te worden.

Rondom de collectie zijn er natuurlijk specifieke eisen rondom het binnenklimaat. De temperatuurregulatie in het museum is daar dan ook zo veel mogelijk op afgesteld en niet op het menselijk comfort. Met het oog op duurzaamheid is het bijvoorbeeld niet altijd mogelijk de verwarming van het pand volledig uit te schakelen en zo energie te sparen, omdat dit ten koste gaat van de relatieve luchtvochtigheid (die stijgt immers wanneer de temperatuur daalt). Er wordt dus altijd een balans onderhouden tussen het duurzaam gebruik van de verwarmingsinstallatie en de wensen voor de collectie.

Afval wordt al gescheiden en in de tuinen bij het museum wordt gebruik gemaakt van een composthoop om tuinafval te verwerken en hergebruiken.

In kantoren wordt er bewust omgegaan met licht en elektriciteitsgebruik.

Doelen voor duurzame bedrijfsvoering

Hoewel het museum al aardige stappen genomen heeft op het gebied van duurzaamheid is hiervan weinig expliciet vastgelegd. Voor deze beleidsperiode zal de focus vooral liggen op het onderzoeken van mogelijkheden en bewustzijn. Het museum wil realistische doelen stellen, maar deze moeten realistisch zijn en gebaseerd op concreet onderzoek.

- Het museum wil onderzoeken welke mogelijkheden er nog te benutten zijn op het gebied van duurzaamheid door het uitvoeren van een nulmeting met de tools van de Duurzame Wegwijzer.
 - Concreet in kaart brengen van huidig verbruik en uitstoot.
 - Inzetten van technische installaties en apparatuur om het energiegebruik te beperken.
 - Hergebruik van materialen of aanschaf van tweedehands materialen.
 - Mogelijkheden voor vervoer.
- Bewuste keuzes bij het maken van nieuwe afspraken en uitbestedingen die in deze periode worden aangegaan.
 - Hoe gaan samenwerkingspartners om met duurzaamheid?
 - Hoe doen we inkopen voor bijvoorbeeld de koffiebar?
 - Hoe gaan we om met ons afval?

Wensen kunnen natuurlijk wel in kaart gebracht worden. Aangezien het Landbouwmuseum ook thematisch veel aansluiting voelt bij duurzaamheid en graag bij wil dragen aan de toekomst, zijn er een paar wensen onder elkaar gezet.

- Enkel nog maar aanbieden van drankjes en eten van een duurzame bron bij de koffiebar en aanbieden van duurzame en lokale artikelen in de museumwinkel.
- Energieverbruik verder reduceren door bewust gebruik en inzet van apparatuur waar mogelijk. “Laaghangend fruit” dat nog gemist is, direct oppakken.
- Gebruik van materialen voor tentoonstellingsinrichting op een circulaire manier aanpakken.
- Zowel personeel als bezoekers aanmoedigen op een duurzame manier naar het museum te komen.

Evaluatie

Er zal tijdens een jaarlijks evaluatiemoment gekeken worden welke stappen uit de bovengenoemde doelen al ondernomen zijn en wat hiervan de uitkomst is. Indien mogelijk zal er direct een vervolgplan gemaakt worden voor eventuele uitvoering, zoals het aanbrengen van nieuwe verduurzamingsmaatregelen of het vervangen van ‘grootverbruikers’ als die zijn geïdentificeerd.

Daarnaast zullen de wensen zoals hierboven genoemd worden na het uitvoeren van onderzoeken ook meer concrete streefwaarden toegewezen krijgen, zodat deze direct van wens naar meetbaar doel kunnen groeien.

Aan het eind van deze beleidsperiode wil het Fries Landbouwmuseum van alle wensen concrete doelen gemaakt hebben en mogelijk nog extra wensen of doelen toevoegen als de uitgevoerde onderzoeken nieuwe mogelijkheden blootleggen.

Fries Landbouwmuseum - Bijlage Codes – 2026-2028

Inhoudsopgave

Inleiding	1
1. Code Fair Practice	2
2. Code Diversiteit & Inclusie	3
3. Code Cultural Governance / Governance Code Cultuur	4
4. Ethische Code voor Musea	5

Inleiding

Het Fries Landbouwmuseum onderschrijft diverse codes binnen de bedrijfsvoering: Fair Practice, Diversiteit & Inclusie, Cultural Governance en natuurlijk de Ethische Code voor Musea. In dit stuk kunt u lezen hoe het museum met de codes en waar nodig de verdere implementatie omgaat.

Voor het Fries Landbouwmuseum en het team medewerkers is kennis, kunde en ervaring leidend, bij het bestuur ook het netwerk. De diversiteit binnen het huidige bestuur en team medewerkers (betaald en niet betaald) is niet groot. Bij toekomstige vacatures wordt rekening gehouden met een betere afspiegeling van de regionale maatschappij. Een bestuurslid van het te integreren Veeteelt Museum is toegevoegd aan het bestuur. Het museum staat open voor alle publiek, ongeacht achtergrond en komaf. Het zorgt voor financiële en fysieke toegankelijkheid voor de bezoekers, naast een inhoudelijk programma dat voor een breed publiek toegankelijk is.

Het museum volgt bij de implementatie van de Code Diversiteit & Inclusie de vijf principes uit de code. Er is in 2020 begonnen met een inventarisatie en in de loop van de jaren is hier op verschillende manieren uitvoering aan gegeven. Toch is er nog structurering in dit proces aan te brengen. Hiervoor zijn de Beleidsscan en de Werkvloerscan uitgevoerd. Op basis hiervan zullen waar mogelijk verdere acties ondernomen worden.

1. Code Fair Practice

Honoraria medewerkers

Het Fries Landbouwmuseum werkt hoofdzakelijk met vrijwilligers. Deze ontvangen slechts een reiskostenvergoeding en tijdens werkdagen lunch en koffie / thee.

Bestuursleden werken onbezoldigd. Betaalde medewerkers worden betaald conform CAO.

Diversiteit

Het Fries Landbouwmuseum streeft naar een grote diversiteit onder bezoekers, partners en medewerkers op het gebied van o.a. culturele achtergrond, gender en leeftijd. Op de meeste gebieden lukt dat. Het museum is zich ervan bewust dat meer culturele diversiteit mogelijk is. Zie tevens bij Code Diversiteit & Inclusie. De komende jaren implementeert het de CDI waar mogelijk in de organisatie. De directeur is hier verantwoordelijk voor.

Duurzaamheid en persoonlijke ontwikkeling (vrijwillige) medewerkers

Medewerkers krijgen alle ruimte om zich te ontwikkelen en door te groeien binnen het museum. De directeur zorgt daarbij voor de begeleiding. Dat geldt ook voor stagiaires en de studenten die door een leer/werkplek verbonden zijn aan het museum.

In een jaarlijkse evaluatie met de medewerkers worden ervaringen en ideeën besproken. Daarbij worden ook hun wensen in werkzaamheden of ideeën voor eigen ontwikkeling besproken (talentontwikkeling). De organisatie handelt daarop waar mogelijk.

Transparantie

Het Fries Landbouwmuseum heeft de status van culturele ANBI en publiceert onder meer de jaarverslagen en meerjarenplannen. Ook intern binnen de organisatie is sprake van transparantie en een non-hiërarchische setting waarbij uitwisseling van ideeën op elk vlak wordt gestimuleerd. In de jaarlijkse evaluatiegesprekken kan alles besproken worden.

Het bestuur speelt een rol bij eventuele geschillen binnen het team of directie. Het museum zoekt momenteel actief naar onafhankelijke vertrouwenspersoon. Men hoopt deze binnen het eerste jaar van deze beleidsperiode aangesteld te hebben. Voor vrijwillige medewerkers is in de overbruggingsperiode een bestuurslid aangewezen als vertrouwenspersoon.

Gezamenlijke belangenbehartiging

Het Fries Landbouwmuseum is aangesloten bij meerdere organisaties passend bij de aard en doelstelling van het museum.

2. Code Diversiteit & Inclusie

Bestuur en medewerkers

Bij het samenstellen van het bestuur en het team medewerkers kijkt het museum eerst naar kennis, kunde en ervaring passend bij de vacature, bij bestuur ook naar netwerk. (De bedrijfstak is nog steeds zeer 'male'.) Het huidige bestuur bestaat momenteel uit één vrouw en vijf mannen, allen met een westerse etniciteit, maar met diverse sociale achtergronden en leeftijden. Bij toekomstige vacatures in het bestuur wordt rekening gehouden met een betere afspiegeling van de regionale maatschappij.

Het team vaste medewerkers bestaat uit een man en twee vrouwen, divers in leeftijd (20-50) en sociale achtergrond. De culturele diversiteit is gering. Zowel het bestuur als het team medewerkers kan meer divers en inclusief. Het aanbod van kwalitatief goede mensen met een andere etnische achtergrond is in Noord-Nederland beperkter dan in de Randstad. Dat ontslaat ons niet van de verplichting actief op zoek te gaan naar cultureel diverse bestuurs- en teamleden.

Het museum is bovendien een leerbedrijf voor diverse opleidingen. Onze betrokkenheid bij de nieuwe generatie en het overdragen van de kennis is groot.

Het museum biedt alle medewerkers de kans om door te groeien binnen de organisatie.

Publiek, financiële en fysieke toegankelijkheid.

Het Fries Landbouwmuseum staat open voor alle publiek, ongeacht achtergrond en komaf. Het zorgt voor financiële en fysieke toegankelijkheid, naast een inhoudelijk programma dat in de basis voor een breed publiek toegankelijk is. Voor gezinnen hanteert het museum bijvoorbeeld een voordelig gezinsabonnement. Het museum is geheel voorzien van een vlakke vloer en heeft de juiste voorzieningen voor mindervaliden. Schilderijen en andere afbeeldingen zijn afgestemd op mensen in rolstoelen en de teksten op informatiepanelen zijn van voldoende grootte en contrast. Voor mensen met gehoorproblemen is een ringleiding aangelegd.

Vervolg

Het museum volgt bij de implementatie van de Code Diversiteit & Inclusie de vijf principes uit de code.

Er is een eerste inventarisatie uitgevoerd van de huidige situatie. Daarbij werd gekeken naar onder meer de samenstelling bestuur en medewerkers, de visie van het museum en de brede toegankelijkheid van het museum. De uitkomsten van de inventarisatie zijn omgezet in een stappenplan, die in de afgelopen jaren langzaam tot uitvoering is gebracht. Er zijn sindsdien een aantal grote stappen vooruit gezet op het gebied van zowel toegankelijkheid als het bevorderen en stimuleren van diversiteit. Toch blijft de wens in dit opzicht te verbeteren. Het inzetten van de diverse scans die worden aangeboden op het gebied van Diversiteit en Inclusie valt hier onder (Werkvloerscan en Beleidsscan). Deze ingevulde scans dienen als leidraad voor toekomstige implementatie van de code.

3. Code Cultural Governance / Governance Code Cultuur

Sinds 2008 volgt het museum de richtlijnen van de Code Cultural Governance. Hieronder zijn de algemene richtlijnen vertaald naar de situatie van het museum. Deze zijn vastgesteld in de bestuursvergadering van 23 juni 2008 en worden sindsdien gehanteerd en waar nodig geüpdatet. In 2016 heeft het museum de vernieuwde Governance Code Cultuur onderschreven en volgt deze nog steeds. De vertaling naar de versie uit 2019 moet nog worden gemaakt, maar onderstaande richtlijnen worden door het bestuur gevolgd.

1. Het bestuur maakt eens per jaar een zorgvuldige analyse van het gewenste bestuursmodel.
2. De bestuursleden zijn onafhankelijk en worden benoemd op basis van deskundigheid en netwerken.
3. Het bestuur wordt samengesteld op basis van vooraf vastgestelde profielen. Het bestuur evalueert op regelmatige basis de bestuursprofielen.
4. De bestuursleden zijn benoemd voor een benoemingstermijn van vier jaar, met mogelijkheid eenmalige herbenoeming van nogmaals vier jaar. Daartoe heeft het bestuur een gefaseerd rooster van aftreden vastgesteld, dat gepubliceerd wordt in het jaarverslag. Na afloop van de zittingstermijn overweegt het bestuur of nieuw bloed nodig is.
5. Het bestuur streeft naar een evenwichtige samenstelling (m.b.t. leeftijd, sekse, culturele achtergrond e.d.).
6. Het bestuur zoekt bij werving van nieuwe bestuursleden ook buiten eigen netwerk.
7. Bestuursleden treden tussentijds af bij onvoldoende functioneren, structurele onenigheid of onverenigbare belangen.
8. Binnen het bestuur mag maximaal één voormalige directeur of beleidsbepalende functionaris plaatsnemen.
9. De samenstelling van het bestuur is openbaar doordat het opgenomen wordt in het jaarverslag. Verder publiceert het bestuur in het jaarverslag relevante gegevens over individuele bestuursleden.
10. Er is gekozen voor zgn. 'besturen op afstand': het bestuur richt zich met andere woorden alleen op het beleidsmatige deel.
11. Het bestuur stelt beleidsplannen vast, accordeert de jaarrekeningen en keurt de begroting en een jaarlijks werkplan goed. Voornoemde zaken zijn voorbereid door de directie.
12. Voor de directie is een directiestatuut opgesteld zodat er een duidelijk onderscheid is tussen beleidsmatige/toezichthoudende taken en ondersteunende taken.
13. Om dit te evalueren voert een delegatie van bestuur jaarlijks een functioneringsgesprek met directie.
14. Het bestuur overlegt en besluit ieder jaar over: het algemene beleid/strategie aan de hand van het verschenen inhoudelijke jaarverslag en het activiteitenplan voor het komende jaar, de financiële stand van zaken van de hand van het financiële jaarverslag, de eigen werkwijze en taken en het eigen functioneren en relatie met directie.
15. Het bestuur bestuurt op basis van een meerjarenbeleidsplan met bijbehorende meerjarenbegroting. De keuze is gevallen op perioden van vier jaar: die tijd is lang genoeg voor structureel beleid en kort genoeg om tijdig bij te sturen.
16. Het bestuur benoemt de accountant en (in casu de penningmeester) overlegt ten minste jaarlijks met hem/haar over het concept financiële jaarverslag alvorens dit ter goedkeuring aan het bestuur voor te leggen.
17. Het bestuur heeft per 2008 een bestuursaansprakelijkheidsverzekering afgesloten.
18. Bij een directievacature neemt het bestuur de verantwoording voor de werving van een directeur op zich.
19. Bestuur vergadert volgens een vastgesteld schema. Het streven is dat het bestuur minimaal viermaal per jaar vergadert. Bij frequente afwezigheid worden bestuursleden daarop aangesproken.

4. Ethische Code voor Musea

Het Fries Landbouwmuseum onderschrijft de Ethische Code voor Musea. Dit wordt onder andere gereflecteerd in de omgang met de collectie, de positie die het museum inneemt bij het delen en presenteren van agrarisch erfgoed met de samenleving en de manier waarop er wordt omgegaan met onderzoek en cultureel begrip.

De Ethische Code voor Musea omvat de volgende kernpunten:

1. Musea behouden, interpreteren en bevorderen aspecten van het natuurlijk en cultureel erfgoed van de mensheid.
2. Musea die collecties bewaren, beheren deze voor het welzijn van de samenleving en haar ontwikkeling.
3. Musea bewaren primaire bronnen waarmee kennis vastgelegd en bevorderd kan worden.
5. Musea bieden mogelijkheden voor het waarderen, genieten, begrijpen en beheren van natuurlijk en cultureel erfgoed.
6. Museale faciliteiten bieden mogelijkheden voor andere vormen van dienstverlening en voorzieningen aan het publiek.
7. Musea werken nauw samen met die gemeenschappen waar de collecties vandaan komen alsmede de gemeenschappen ten dienste waarvan zij werken.
8. Musea werken binnen een wettelijk kader.
9. Musea werken op een professionele wijze.

De manier waarop het Landbouwmuseum invulling geeft aan deze kernpunten en de bijbehorende uitgangspunten komt steeds terug in diverse beleidsstukken en documentatie.

Collectiebeleidsplan

In dit stuk wordt uiteengezet hoe het museum omgaat met het bewaren, delen, onderzoeken en waarderen van de collectie. Er wordt onder andere beschreven hoe onderzoek gedaan wordt naar herkomst, hoe er omgegaan wordt met afstotingen en welke keuzes er worden gemaakt voor preventieve en actieve conservering. Dit alles binnen het kader van de eisen die door de Ethische Code aan musea worden gesteld.

Publiek

Het Fries Landbouwmuseum wil een actieve speler zijn in het erfgoed van de agrarische sector en neemt die positie dan ook in. Hiermee draagt het museum bij aan het bevorderen van kennis én de actieve deling daarvan. Om dit effectief te kunnen doen zoekt het museum samenwerkingen op met mensen uit het vakgebied en de gemeenschap die daaromheen leeft. Dit alles wordt ook benoemd in bijvoorbeeld het Meerjarenplan.

Organisatie

Zoals eerder beschreven onderschrijft het museum al lange tijd de codes rondom goed bestuur, diversiteit en transparantie. Ook dit is een voorwaarde voor ethisch museaal handelen. Met name rondom het thema diversiteit en inclusie erkent het museum dat er nog stappen genomen kunnen worden. Het museum stelt zich open op, en doet onderzoek om waar nodig lacunes in het beleid op te vullen.